

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних відносин

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Політика сусідства ЄС: врегулювання міжнародних конфліктів»

(тема кваліфікаційної роботи українською мовою)

«The EU Neighbourhood Policy: International Conflict Resolution»

(тема кваліфікаційної роботи англійською мовою)

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

(код, назва спеціальності)

Освітня програма Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

(назва)

Яценко Софія Денисівна

(прізвище, ім'я, по-батькові здобувача)

Керівниця к. політ. н., доц. кафедри міжнародних відносин,

Максименко Ірина Володимирівна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали) (підпис)

Рецензент к. політ. н., доц. кафедри міжнародних відносин

Глебов Сергій Володимирович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Завідувачка кафедри

Ольга БРУСИЛОВСЬКА

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 5
протокол № ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

Віктор ГЛЕБОВ

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2025

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження.....	8
Розділ 2. ЄПС та її інструменти врегулювання міжнародних конфліктів...	28
Розділ 3. Роль ЄПС з врегулювання конфліктів у регіонах Східного партнерства та Середземномор'я.....	46
Висновки.....	69
Список посилань.....	72
Список скорочень.....	76
Додаток 1.....	77
Додаток 2.....	78

ВСТУП

Протягом XX століття Європа пережила величезні зміни, які суттєво вплинули на її роль у світі. Століттями вона була ареною постійного суперництва між країнами, але з часом це поступилося ідеям спільності й миру. Друга світова війна стала переломною подією у цьому процесі: вона не лише зруйнувала колоніальні імперії, але й змусила шукати нові шляхи співпраці. Усе це відбувалося на тлі зростання впливу нових глобальних сил – саме таких, як США і СРСР. Для Європи це стало викликом, адже вона прагнула знайти своє місце в нових умовах, залишаючись важливим гравцем на міжнародній арені.

Одним із найважливіших кроків на шляху до інтеграції Європи стало створення Європейського Союзу, який з часом перетворився на важливого актора у вирішенні глобальних конфліктів та проблем. ЄС активно брав участь у дипломатичних і економічних відносинах на світовій арені, однак, незважаючи на досягнення, існують питання щодо ефективності його зовнішньої політики.

Проте, окремої уваги заслуговує роль Європейського Союзу в контексті його політики сусідства, зокрема, щодо вирішення міжнародних конфліктів. Європейська політика сусідства, як важливий елемент зовнішньої політики ЄС, має на меті не лише підтримку стабільності та безпеки в сусідніх регіонах, а й вплив на врегулювання конфліктів, що виникають на території певних країн, що не входять до складу союзу. Однак особливість цього процесу, його складнощі та виклики потребують глибокого аналізу, особливо в контексті зовнішніх і внутрішніх факторів, які формують цю політику. У сучасному світі міжнародні відносини набувають все більш напруженого характеру, адже зростання регіональних конфліктів

та нестабільності стає чи не основною рисою глобальної політики. В таких умовах постає потреба у пошуку дієвих механізмів для їх вирішення.

Актуальність обраної теми зумовлена як науковими, так і практичними чинниками. Необхідність глибокого розуміння Європейської політики сусідства та її значення як одного з інструментів врегулювання міжнародні конфлікти в регіонах наближених до кордонів ЄС є важливою для сучасних українських дослідників і політичних діячів. Це обумовлюється практичною актуальністю теми, оскільки Україна, перебуваючи на шляху до європейської інтеграції, повинна не тільки підвищити рівень обізнаності своїх державних інститутів про принципи формування зовнішньої політики ЄС, але й активно враховувати їх у процесі розробки власної стратегії зовнішніх відносин.

З наукової точки зору, дослідження Європейської політики сусідства у контексті врегулювання міжнародних конфліктів дозволяє виявити її сильні та слабкі сторони, оцінити ефективність застосування різних інструментів і підходів, а також розкрити вплив зовнішньополітичних стратегій ЄС на стабільність у сусідніх регіонах. Питома вага обраної теми є надзвичайно високою, адже ЄС володіє значним потенціалом зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного впливу на систему міжнародних відносин.

Дослідження належить до емпіричного типу, оскільки воно зосереджене на вивченні взаємозв'язків між різними змінними. Емпіричний тип виявився найбільш доцільним, оскільки вимагав об'єктивного аналізу впливу ЄПС на конфлікти, ґрунтуючись на реальних фактах, результатах та явищах, що мали місце в процесах вирішення міжнародних суперечок. Головною залежною змінною даного дослідження є Європейська політика сусідства, тоді як незалежними змінними є конфлікти в регіоні його сусідства. Дослідження базується на структурному підході, який дозволяє аналізувати, як вплив ЄПС на процеси вирішення конфліктів у країнах взаємодіє з більш широкими міжнародними тенденціями та обставинами.

Враховуючи цю інформацію, дослідницьке питання було сформовано наступним чином: Яка роль Європейського Союзу у врегулюванні міжнародних конфліктів у країнах сусідніх регіонів через механізми Європейської політики сусідства?

Метою цієї роботи є виявлення ефективності Європейської політики сусідства у врегулюванні міжнародних конфліктів.

Задля досягнення мети було сформовано відповідні дослідницькі завдання:

- 1) Проаналізувати теоретичні підходи щодо ролі ЄПС в політиці ЄС з врегулювання міжнародних конфліктів;
- 2) Виокремити і дослідити основні інструменти ЄПС, спрямовані на врегулювання міжнародних конфліктів;
- 3) Розглянути потенціал ЄПС у розв'язанні конфліктів в регіоні Східного партнерства;
- 4) Вивчити особливості застосування ЄПС як підходу до врегулювання конфліктів у Середземноморському регіоні.

Об'єктом дослідження в цьому випадку є політика ЄС щодо міжнародних конфліктів, тоді як предметом – Європейська політика сусідства як один з інструментів врегулювання міжнародних конфліктів.

У цьому дослідженні сформульовано дві важливі гіпотези. По-перше, ЄПС сприяє політичній стабільності в сусідніх регіонах шляхом сприяння демократичному врядуванню та розвитку ліберальних політичних інститутів, таким чином зменшуючи ймовірність конфлікту. По-друге, через посилення геополітичної конкуренції між ЄС та Росією ЄПС призводить до політичної нестабільності в сусідніх регіонах.

Хронологічні рамки дослідження. Для цього дослідження початкова дата обумовлена 2004 роком, коли було засновано Європейську політику

сусідства, що стало ключовим етапом у розвитку зовнішніх відносин ЄС із його сусідами. Кінцева дата визначена 2025 роком, оскільки динаміка розвитку міжнародних відносин в регіонах, охоплених ЄПС, вимагає вивчення реакції ЄС на поточні виклики та загрози європейській безпеці та стабільності, а також перспективам врегулювання міжнародних конфліктів.

Основним методом в рамках цього дослідження є кейс-стаді, для аналізу конкретних ситуацій, де Європейська політика сусідства була застосована для вирішення міжнародних конфліктів. Цей підхід дозволяє детально дослідити окремі випадки, зокрема успіхи та невдачі політики ЄС, і водночас виявити загальні закономірності та тенденції в контексті міжнародних відносин. Разом із тим, дослідження базується на системному підході, що дає змогу розглядати ЄПС як ефективний інструмент впливу Європейського Союзу на стабільність у сусідніх регіонах, враховуючи складну структуру взаємодії між європейськими інституціями, державами-членами та партнерами. Основними методами збору даних у даному дослідженні є документальне дослідження нормативно-правової бази ЄС, що дозволяє вивчити офіційні документи та стратегії, пов'язані з Європейською політикою сусідства.

Також використовуються вторинні ресурси, такі як медіа та новинні статті, для збору актуальної інформації про події та тенденції в контексті міжнародних конфліктів. Щодо методів аналізу даних, основними є контент-аналіз та дискурс-аналіз, що дозволяють вивчити зміст та інтерпретацію інформації в документах та медіа. Тріангуляція методів досягнута через поєднання кількох методів збору та аналізу даних, що дозволяє отримати більш повне та точне уявлення про вплив Європейської політики сусідства на міжнародні конфлікти в регіоні, з різних перспектив і джерел інформації.

Наукова новизна цього дослідження полягає в кількох аспектах. По-перше, здійснено комплексний аналіз ролі Європейської політики сусідства у вирішенні міжнародних конфліктів в регіоні сусідства ЄС, що дозволяє

зрозуміти її ефективність у сучасних умовах глобальних і регіональних змін. По-друге, розглянуто використання новітніх інструментів медіації та дипломатії ЄС, які раніше не були предметом детального дослідження в контексті їх впливу на стабільність країн-сусідів, що додає новий вимір до існуючих підходів.

Кваліфікаційну магістерську роботу була апробована шляхом участі у конференції «81-а звітна студентська наукова конференція Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» 24 квітня 2025 року, а також публікації статті та тез з теми дослідження.

Структурно робота складається з вступу, трьох змістових розділів, висновків, списку посилань. Розділ 1 присвячено теоретичним засадам дослідження, у межах якого проаналізовано неоліберальний підхід як основу для пояснення ролі Європейського Союзу у врегулюванні міжнародних конфліктів та розкрито концептуальні рамки Європейської політики сусідства. Розділ 2 зосереджується на аналізі еволюції ЄПС, визначенні її основних інструментів, цілей і механізмів реалізації, а також оцінці їхньої ефективності у сфері запобігання та врегулювання міжнародних конфліктів. Розділ 3 містить порівняльний аналіз практичного застосування ЄПС у регіонах Східного партнерства та Середземномор'я, що дозволило оцінити реальні результати політики ЄС і виявити її обмеження у досягненні стабільності.

Обсяг роботи складає 71 сторінку.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Неоліберальна школа міжнародних відносин з'явилася як відповідь на зміни, що відбувалися в світі після Другої світової війни. Після падіння СРСР і розпаду комуністичних режимів у Східній Європі, ситуація змінилася, і ЄС опинився перед необхідністю налагодити стосунки з новими сусідами. З одного боку, це були країни, що не потрапили до Євросоюзу, а з іншого – все частіше виникали проблеми, пов'язані з нестабільністю, війнами, міграцією і погіршенням економічної ситуації в сусідніх регіонах.

ЄС почав активно працювати над тим, щоб зміцнити зв'язки з цими державами через підтримку економічних реформ, розбудову демократичних інститутів і вирішення конфліктів. Це було не просто питання безпеки, а й розвитку. ЄС прагнув не лише зберегти мир у своєму оточенні, але й допомогти сусідам стати стабільними і успішними країнами, що було важливо для загальної стабільності в Європі. І ось тут якраз проявляється ідея неоліберальної школи міжнародних відносин, яка наголошує на важливості міжнародних інституцій для досягнення глобальної стабільності. Згідно з цією теорією, навіть коли держави мають різні інтереси, вони можуть співпрацювати через інститути, які допомагають зменшити «транзакційні витрати», тобто знижують бар'єри для ефективної взаємодії. Європейська політика сусідства стала саме таким інструментом – вона не лише сприяла розвитку, але й допомогла зменшити напругу у відносинах між сусідніми країнами, що часто перебували в кризовому стані.

Задача була не лише в тому, щоб зберігати стабільність, а й допомогти країнам, що не входять до ЄС, адаптуватися до нових економічних і політичних умов. Так ЄПС стала прикладом того, як інституції можуть стати

мостом між країнами з різними інтересами, використовуючи принципи взаємозалежності і співпраці, що є основою неоліберального підходу в міжнародних відносинах. У результаті, ЄПС стала інструментом, який допоміг ЄС не лише підтримувати мир і стабільність у своєму оточенні, але й сприяти розвитку демократії та економіки в країнах, що знаходяться за межами Євросоюзу. І це точно підтверджує, що інституції можуть бути потужними механізмами для досягнення спільних цілей, навіть коли держави мають різні національні інтереси.

Вона акцентує увагу на тому, як країни, хоч і переслідують свої національні інтереси, можуть співпрацювати через створення міжнародних інституцій. Ці інституції, у свою чергу, допомагають підтримувати стабільність. Тобто, навіть у світі, де кожен прагне отримати максимум для себе, співпраця може стати вигідною завдяки спільним інтересам і правильно побудованим механізмам.

Зародження неоліберальної школи пов'язане з роботами Роберта Кеохейна і Джозефа Ная-мол. Ключова теза Кеохейна та Ная про те, що «посилення глобальної взаємозалежності держав змінює характер міжнародних відносин, роблячи співпрацю більш імовірною навіть у відсутності гегемона» (Keohane & Nye Jr. 1977, p. 23), є особливо релевантною для аналізу сучасної політики ЄС у рамках Європейської політики сусідства. У своїй праці «Транснаціональні відносини та світова політика» (Transnational Relations and World Politics), вони акцентують увагу на нових викликах, таких як зростання ролі недержавних акторів, зміцнення економічної взаємозалежності та необхідність багатостороннього підходу для вирішення міжнародних проблем. Ці підходи добре співвідносяться із стратегіями ЄС у відносинах із сусідами, зокрема, з Грузією та Молдовою.

Згідно з теорією комплексної взаємозалежності (ТКВ), розробленою в межах неоліберальної школи, держави більше не функціонують як ізольовані одиниці. Взаємодія між ними відбувається у різноманітних

сферах – економічній, безпековій, культурній, екологічній – і це створює нові можливості для міжнародної співпраці (Keohane & Nye Jr., 1977, p. 40-42). Така взаємозалежність, на думку авторів, робить війни менш ймовірними, адже економічні та соціальні витрати конфлікту перевищують будь-які потенційні вигоди. У сучасній системі міжнародних відносин відмова від взаємозалежності спричиняє серйозні наслідки для ініціатора такого кроку, що порушує домовленості. Як правило, це проявляється у вигляді заходів у відповідь з боку постраждалої сторони, які можуть включати підвищення тарифів, посилення геополітичної конкуренції або навіть гібридні атаки. Застосування військової сили розглядається як крайній засіб, до якого держави вдаються лише у виняткових і особливо значущих випадках.

ЄПС є яскравим прикладом застосування ТКВ. Наприклад, підписання Угоди про асоціацію між ЄС і Грузією в 2014 році стало важливим інструментом для економічної інтеграції країни до європейського ринку. Це також включає створення зони вільної торгівлі, яка стимулювала розвиток бізнесу, посилила експортні можливості Грузії та сприяла зростанню національного ВВП.

У своїй знаковій роботі «Після гегемонії: Співпраця та розбіжності у світовій політичній економії» (*After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*), Роберт Кеохейн доводить, що міжнародна співпраця можлива навіть за умов зниження ролі гегемона. Він підкреслює, що інституції забезпечують зниження невизначеності у відносинах між державами, створюючи прозорі й передбачувані механізми для співпраці (Keohane, 1984, p. 49-53). У контексті Європейської політики сусідства, це проявляється через підтримку країн-сусідів у реформуванні економіки, боротьбі з корупцією та зміцненні демократичних інститутів.

У випадку Молдови, Угода про асоціацію з ЄС, підписана в 2014 році, передбачає не лише інтеграцію до спільного європейського ринку, але й

зобов'язує Молдову дотримуватися ключових демократичних принципів і впроваджувати реформи в судовій системі (Keohane, 1984, p.72-74). Це підтверджує релевантність ідей Кеохейна щодо ролі інституцій у сприянні стабільності навіть у геополітично складних умовах.

Ще одним важливим аспектом неоліберальної теорії є роль багатосторонніх механізмів у вирішенні міжнародних конфліктів. У своїх роботах Кеохейн наголошує, що міжнародні організації, такі як Європейський Союз, сприяють виробленню спільних норм, які допомагають уникати ескалації конфліктів та підтримувати довготривалу співпрацю між державами (Keohane, 1984, p. 87-89). У випадку Грузії, після війни 2008 року, ЄС відіграв ключову роль у забезпеченні мирного врегулювання через Місії спостереження. Це демонструє, як інституції, про які писав Кеохейн, можуть бути використані для управління конфліктами та стабілізації регіону.

Джозеф Най, у свою чергу, у роботі «М'яка сила: засіб до успіху в світовій політиці» (Soft Power: The Means to Success in World Politics), акцентує увагу на важливості «м'якої сили» як засобу впливу в міжнародних відносинах (Nye Jr., 2004, p. 5-7). Для Європейської політики сусідства концепція «м'якої сили» особливо релевантна, адже вона підкреслює, як привабливість цінностей, політичних і економічних стандартів може стати інструментом впливу на сусідні країни.

У випадку Грузії, демократичні ідеали ЄС та економічні можливості, запропоновані в рамках Зони вільної торгівлі, значно посприяли зближенню країни з Євросоюзом. На думку Ная, це підтверджує здатність «м'якої сили» змінювати поведінку держав без застосування військових чи економічних санкцій (Nye Jr., 2004, p.13-15). Для Молдови «м'яка сила» ЄС також проявляється у формі освітніх та культурних програм, що сприяють розвитку зв'язків між громадянами Молдови та країнами-членами ЄС. Як зазначає Най, така форма взаємодії створює довготривалі соціальні та

політичні зв'язки, які зміцнюють стабільність і сприяють мирному співіснуванню (Nye Jr., 2004, р. 22-24).

Ідеї комплексної взаємозалежності та «м'якої сили» також допомагають пояснити, чому інтеграційні процеси, які просуває ЄС, зменшують ризики конфліктів. Взаємозалежність у торгівлі, на думку Кеохейна і Ная, робить війни економічно не вигідними, адже розрив таких відносин призводить до втрат з обох сторін. Для Грузії це виражається через посилення експорту до ЄС і залежності від європейських ринків.

Розглядаючи практичний аспект застосування концепції «м'якої сили», важливо зазначити, що ЄС використовує цей інструмент не лише у політичній, а й у культурній сфері. Джозеф Най наголошував, що культурні ініціативи, які сприяють формуванню позитивного іміджу держави чи організації, можуть мати тривалий вплив на міжнародну політику (Nye Jr., 2004, р. 29-31). У контексті Грузії, популяризація європейської культури, освіти та наукових програм сприяє зближенню країни з Європейським Союзом. Це підтверджує твердження Ная про те, що «м'яка сила» є ефективним засобом формування довіри та розширення впливу через налагодження міжлюдських зв'язків.

Варто звернути увагу і на економічний вимір «м'якої сили», про який говорив Най, наголошуючи на важливості економічних стимулів як інструменту впливу (Nye Jr., 2004, р. 35-37). Європейський Союз надає значну фінансову та технічну допомогу Грузії та Молдові в межах Європейської політики сусідства. Наприклад, інвестиції в інфраструктурні проекти, спрямовані на модернізацію транспортної системи та енергетичного сектора, є частиною цієї стратегії. Кеохейн також підкреслював, що економічна взаємодія створює передумови для довгострокового співробітництва, адже обидві сторони виграють від такої взаємозалежності. У випадку Грузії, розвиток енергетичних коридорів, які

з'єднують країну з Європою, є ключовим елементом зменшення залежності від Росії та інтеграції до європейської енергетичної спільноти.

Не менш важливим аспектом є безпекова складова Європейської політики сусідства. Як стверджує Кеохейн, міжнародні інституції можуть виконувати роль гарантів стабільності, сприяючи зменшенню рівня недовіри між державами (Keohane, 1984, p.117-119).

Ще одним прикладом реалізації ідей Кеохейна та Ная є співпраця у сфері прав людини. Європейський Союз активно просуває демократичні цінності серед країн-сусідів, використовуючи як стимул економічну допомогу та преференції у торгівлі. На думку Кеохейна, створення нормативного порядку, заснованого на взаємній вигоді, сприяє довготривалому миру (Keohane, 1984, p. 126-129). У випадку Молдови, це проявляється через підтримку реформ у системі правосуддя, що, в свою чергу, зміцнює довіру між ЄС і місцевими партнерами.

У контексті Середземномор'я Європейська політика сусідства активно використовує інституційні механізми для стабілізації регіону. Наприклад, ініціатива Союз для Середземномор'я (Union for the Mediterranean) спрямована на зміцнення економічної співпраці, розвиток інфраструктури та підтримку екологічних проектів. Це відображає ідеї Кеохейна про те, що інституції зменшують невизначеність і забезпечують довгострокову співпрацю навіть у складних умовах (Keohane, 1984). Для Туреччини та Тунісу ЄС запроваджує програми зі зниження залежності від російських енергоносіїв через інвестиції в відновлювальні джерела енергії, що підкреслює роль економічної взаємозалежності у зменшенні конфліктогенності.

Крім того, у Лівані ЄС використовує «м'яку силу» через освітні програми Еразмус+, які сприяють культурному обміну та створенню довіри між молоддю Європи та Близького Сходу. Як зазначав Най, такі ініціативи

формують позитивний імідж ЄС і зміцнюють його вплив без примусу (Keohane., 2004). Для України ЄПС стала ключовим інструментом інтеграції до європейського простору. Підписання Угоди про асоціацію (2014) не лише відкрило доступ до європейського ринку, але й стимулювало структурні реформи, такі як децентралізація та боротьба з корупцією. Це ілюструє тезу Кеохейна про те, що інституції забезпечують стабільність через формалізовані правила співпраці (Keohane, 1984).

Після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році ЄС посилив підтримку України через програми ЄС заради стійкості (EU4Resilience), спрямовані на відбудову інфраструктури. Економічна взаємозалежність (наприклад, імпорт української сільськогосподарської продукції до ЄС) демонструє, як взаємна вигода зменшує ризик ескалації, що узгоджується з неоліберальним підходом.

Крім того, «м'яка сила» ЄС в Україні проявляється через підтримку громадянського суспільства, зокрема гранти для незалежних ЗМІ та культурні проекти, такі як Культурний маршрут ЄС–Україна. Це підтверджує тезу Ная про те, що культурний вплив є ключем до довгострокової стабільності (Nye Jr, 2004). У країнах Близького Сходу, таких як Йорданія та Ірак, ЄПС фокусується на вирішенні міграційних криз і підтримці стабільності через освітні та соціальні програми. Наприклад, програма Цільовий фонд ЄС для Сирії (EU Trust Fund for Syria) спрямована на допомогу біженцям із Сирії, що відповідає концепції Ная про те, що гуманітарна допомога є формою «м'якої сили» (Nye Jr, 2004).

У Палестинській автономії ЄС фінансує проекти з розвитку малого бізнесу, що зменшує соціальну напругу та залежність від зовнішньої допомоги. Це ілюструє тезу Кеохейна про те, що економічна взаємодія створює стимули для миру через взаємну вигоду (Keohane, 1984).

Крім того, у Лівії ЄС співпрацює з ООН у рамках місії EUBAM Лівія, спрямованої на підтримку прикордонного управління. Така багатостороння співпраця демонструє, як інституції, згадані Кеохейном, можуть стабілізувати регіони навіть під час конфліктів (Keohane, 1984). ЄС підтримує Алжир через програми EU4Energy, спрямовані на розвиток енергетичної ефективності та зменшення залежності від експорту газу. Це демонструє, як економічна взаємозалежність може сприяти стабільності (Keohane & Nye Jr., 1977, p. 60-62). ЄС також співпрацює з Ізраїлем у сфері інновацій та технологій через програму Горизонт Європа (Horizon Europe). Це демонструє, як економічна співпраця може зміцнювати довгострокові відносини.

Крім ідей Кеохейна та Ная, важливий внесок у розуміння Європейської політики сусідства зробили інші представники неоліберальної школи, такі як Джон Раггі, Майкл Дойл та Брюс Рассет. Їхні праці доповнюють аналіз ЄПС, зокрема через акцент на інституційній співпраці, демократичному мирі та колективній безпеці. Ці ідеї знаходять своє відображення в різних регіонах, де ЄПС реалізує свої програми. У своїй праці «Конструювання світової політики: Есеї про міжнародну інституціоналізацію» (2002) Джон Раггі підкреслює роль міжнародних інституцій у забезпеченні стабільності та співпраці між державами. Він стверджує, що інституції створюють норми та правила, які зменшують невизначеність і сприяють довгостроковій взаємодії (Ruggie, 2002, p. 45-47). Ця ідея знаходить своє відображення в ЄПС, де ЄС використовує інституційні механізми, такі як Угоди про асоціацію та Східне партнерство, для забезпечення стабільності в сусідніх регіонах.

Підписання Угоди про асоціацію (2014) стало ключовим кроком у інтеграції України до європейського простору. Ця угода передбачає не лише економічну співпрацю, але й підтримку реформ у сферах демократії, верховенства права та боротьби з корупцією. Інституційна підтримка ЄС

допомагає Україні зменшити внутрішню нестабільність та протистояти зовнішнім загрозам.

Іншим прикладом можна назвати реалізацією ЄС програми EU4Democracy, цілі якої полягають у підтримці демократичних реформ через, зміцненні громадянського суспільства та підтримку вільних виборів в Тунісі після «Арабської весни».

Майкл Дойл у своїй праці «Лібералізм і світова політика» (1986) розвиває теорію демократичного миру, яка стверджує, що демократичні держави рідше воюють одна з одною (Doyle, 1986, р. 23-25). Ця ідея може бути застосована до ЄПС, яка активно просуває демократичні реформи в країнах-сусідах. Після російсько-грузинської війни 2008 року ЄС відіграв ключову роль у забезпеченні мирного врегулювання через Місію спостереження ЄС. Це демонструє, як демократичні цінності та інституційна підтримка можуть сприяти стабілізації регіону (Doyle, 1986, р. 30-32). У рамках місії EUBAM Libya ЄС співпрацює з ООН для підтримки прикордонного управління та стабілізації країни. Це підтверджує тезу Дойла про те, що демократичні інституції можуть запобігати конфліктам (Doyle, 1986, р. 35-37).

Брюс Рассет у своїй праці «Осягнення демократичного миру: принципи для світу після холодної війни» (1994) розглядає зв'язок між економічною взаємозалежністю та стабільністю. Він стверджує, що торгівля та економічна співпраця зменшують ймовірність конфліктів, оскільки держави зацікавлені у збереженні вигідних економічних відносин (Russett, 1994, р. 40-42). Економічна інтеграція до європейського ринку через Зону вільної торгівлі зменшує залежність України від Росії та сприяє стабільності. Наприклад, експорт української сільськогосподарської продукції до ЄС став важливим фактором економічного зростання.

ЄС підтримує економічну стабільність Йорданії через програми EU4Business, спрямовані на розвиток малого та середнього бізнесу. Це допомагає зменшити соціальну напругу та залежність від зовнішньої допомоги. ЄС активно інвестує в енергетичну інфраструктуру Марокко, зокрема в проекти відновлюваної енергетики. Це не лише зменшує залежність країни від імпорту енергоносіїв, але й сприяє економічному розвитку та стабільності.

Таким чином, ідеї Роберта Кеохейна та Джозефа Ная, зокрема концепції взаємозалежності, інституційного співробітництва та «м'якої сили», обумовили структуру даного дослідження. Ідеї Раггі, Дойла та Рассета доповнюють аналіз ЄПС, підкреслюючи важливість інституційної співпраці, демократичних цінностей та економічної взаємозалежності для забезпечення стабільності. Однак, важливим чинником, який суттєво обмежив ефективність Європейської політики сусідства, став геополітичний фактор, зокрема агресивна політика Росії та її державницькі інтереси у суміжних регіонах. Випадки Грузії та Молдови демонструють, що навіть за наявності інструментів ЄПС, від угод про асоціацію до програм фінансової та технічної допомоги, Європейському Союзу не вдалося забезпечити реальну стабільність. Військова агресія Росії у 2008 р. проти Грузії фактично заморозила європейські досягнення в межах політики сусідства, а у випадку Молдови вплив Кремля через Придністровський конфлікт блокує будь-які спроби остаточного врегулювання. Аналогічна ситуація простежується і в Середземноморському регіоні, де підтримка Росією сирійського режиму Асада звела нанівець ініціативи ЄС щодо мирного врегулювання та збереження стабільності.

Таким чином, геополітичний вимір показує головну слабкість ЄПС: Європейський Союз, на відміну від Росії, не має інструментів «жорсткої сили» для прямого протистояння, і його стратегія здебільшого ґрунтується на «м'якій силі» діалозі, фінансовій допомозі та інституційній співпраці. У

результаті це призводить до асиметрії можливостей, коли ЄС обмежений у своїх діях, тоді як Москва готова використовувати військові та гібридні методи впливу.

Ці приклади підтверджують, що ЄПС хоча й пропонує широкий набір інструментів для врегулювання конфліктів, однак їх ефективність втрачає силу у зіткненні з відверто агресивними геополітичними інтересами Росії. Відсутність дієвого механізму стримування та стриманість у застосуванні силових засобів залишають ЄС у ролі «обмеженого посередника», здатного лише мінімізувати наслідки криз, але не впливати на їхні першопричини.

Категоріальний апарат роботи складається із наступних дефініцій:

- «Європейський зовнішньополітичний курс» (ЄЗПК) визначає стратегічний напрямок, який обирає Європейський Союз у своїй діяльності, спрямованій на формування відносин із сусідніми державами. ЄЗПК слід розглядати як багатогранну концепцію, що охоплює різноманітні підходи та інструменти, покликані сприяти досягненню ключових цілей ЄС. Йдеться не лише про забезпечення мирного співіснування чи політичної стабільності, але й про стимулювання економічного розвитку та поступову інтеграцію сусідніх країн до європейської спільноти. Основними засобами реалізації ЄЗПК виступають дипломатія, економічні стимули та правові механізми, які застосовуються для підтримки партнерських відносин і вирішення конфліктів. Зокрема, значну увагу приділяють країнам, які, хоч і не є членами ЄС, все ж прагнуть налагодити тісніші зв'язки із Союзом, що своєю чергою сприяє зміцненню регіональної стабільності.

- «міжнародні конфлікти», це суперечності, що виникають між державами або іншими суб'єктами міжнародних відносин. Вони можуть мати різну природу: від територіальних і економічних претензій до політичних чи культурних розбіжностей. Вирішення таких конфліктів потребує комплексного підходу, що поєднує дипломатичні переговори,

укладання міжнародних угод, запровадження санкцій, реалізацію миротворчих або моніторингових місій, а також залучення міжнародних організацій та регіональних об'єднань. У контексті Європейського Союзу його роль полягає у сприянні стабілізації ситуацій, особливо в сусідніх регіонах, де конфлікти можуть негативно вплинути на загальну безпеку та добробут. ЄС часто виступає посередником, демонструючи здатність долучатися до процесу мирного врегулювання як важливий актор міжнародних відносин.

- «стратегічне партнерство» - взаємодія між державами, яка базується на спільних інтересах і цінностях. Цей формат співпраці охоплює широкий спектр сфер: від безпеки та економічного розвитку до захисту прав людини й демократизації. У контексті Європейської політики сусідства взаємодія між ЄС та країнами-партнерами будується на основі спільних інтересів і цінностей, таких як демократія, верховенство права та стабільність. Такий формат співпраці охоплює різні сфери: від безпеки, енергетики й економічного розвитку до захисту прав людини та сприяння демократичним реформам. Наприклад, ЄС уклав Угоди про асоціацію з Україною, Грузією та Молдовою, які передбачають глибоку політичну й економічну інтеграцію. Ці угоди фактично мають риси стратегічного партнерства, оскільки передбачають довгострокову співпрацю, впровадження реформ і зміцнення інституцій, що сприяє сталому розвитку та стабільності як національного, так і регіонального рівнів

- «геополітичний вплив» відображає здатність акторів міжнародних відносин, зокрема ЄС, формувати глобальні політичні тренди, а також впливати на процеси в регіональному вимірі. Геополітична роль ЄС обумовлена його економічною потужністю, інституційними механізмами й здатністю сприяти розвитку міжнародної співпраці. У рамках ЄЗПК цей вплив стає ще більш помітним: ЄС прагне не лише забезпечити стабільність на своїх кордонах, але й сприяти налагодженню конструктивного діалогу

між сусідніми країнами. Завдяки своїй унікальній позиції Союз виступає посередником, модератором і гарантом стабільності в регіоні.

- «національний інтерес» залишається основоположним елементом зовнішньої політики будь-якої держави. Ця категорія визначає головні пріоритети, які країна або, в даному випадку, Європейський Союз ставить перед собою у своїй міжнародній діяльності. Для ЄС національний інтерес полягає не лише у забезпеченні стабільності та безпеки в регіоні, але й у створенні умов для демократичного розвитку сусідніх країн, їхньої економічної інтеграції та захисту спільних цінностей. Відповідно, політика ЄС у цій сфері слугує важливим інструментом для досягнення гармонійного співіснування та розвитку в європейському просторі.

- «врегулювання конфліктів» є комплексом політичних, економічних, дипломатичних і безпекових заходів, які Європейський Союз застосовує для запобігання ескалації, послаблення та поступового розв'язання конфліктів у сусідніх регіонах. Цей підхід ґрунтується на принципах превенції, медійованого діалогу, інституційної підтримки, санкційного впливу, а також м'якої сили та розвитку добрососідського врядування в країнах-партнерах.

Джерельну базу дослідження становлять офіційні документи Європейського Союзу, які відображають основні етапи формування та розвитку Європейської політики сусідства. Важливе місце посідають також виступи офіційних осіб і публікації відповідних інституцій, що дозволяють простежити еволюцію підходів ЄС до врегулювання конфліктів. Крім того, значну увагу приділено науковим працям і монографіям, присвяченим аналізу Європейської політики сусідства, а також аналітичним доповідям незалежних дослідницьких центрів та інституцій ЄС. Вагоме місце у джерельній базі посідають сучасні наукові публікації, що поглиблюють розуміння актуальних підходів до аналізу Європейської політики сусідства та практик врегулювання конфліктів.

До вивчених джерел ЄС належать «Європейська політика сусідства: Стратегічний документ» (2004), який заклав основи співпраці ЄС із сусідніми країнами. У цьому документі детально викладено концепцію створення стабільного, безпечного та економічно розвиненого регіону навколо Європейського Союзу. Важливим для аналізу став документ «Нова відповідь на змінюване сусідство» (2011), що був розроблений у відповідь на нові виклики та кризові явища, які вплинули на ефективність ЄПС. Цей документ підкреслює необхідність адаптації політики до змінних умов міжнародного середовища та окреслює шляхи зміцнення регіональної стабільності.

До дослідження також були включені нові документи, такі як «Спільне повідомлення: Зміцнення внеску ЄС у багатосторонність, засновану на правилах» (2021), який підкреслює роль ЄС у підтримці багатостороннього підходу до вирішення конфліктів через інституції, такі як ООН та ОБСЄ. Цей документ акцентує увагу на важливості ЄПС у забезпеченні стабільності в сусідніх регіонах, зокрема через сприяння діалогу та запобігання ескалації конфліктів (European Commission, 2021). Крім того, було проаналізовано «Глобальна стратегія ЄС у дії: Східне партнерство та вирішення конфліктів» (2017), який розглядає роль Східного партнерства у вирішенні конфліктів, зокрема в контексті України. У документі підкреслюється, що ЄПС є ключовим інструментом для підтримки реформ, зміцнення інституцій та забезпечення стабільності в умовах конфліктів (EEAS, 2017). Також важливим джерелом став «Підтримка ЄС у запобіганні конфліктам та миробудуванні» (2020), який деталізує конкретні ініціативи ЄС щодо запобігання конфліктам у сусідніх регіонах, таких як Середземномор'я та Близький Схід. У документі описані програми фінансової допомоги, підтримка місцевих інституцій та співпраця з міжнародними організаціями для досягнення довгострокового миру (European Commission, 2020).

До категорії публікацій офіційних інституцій ЄС належать: комунікації, прес-релізи та аналітичні звіти Європейської Служби із Зовнішньої Діяльності, Європейської Комісії, Європейської Ради, що дали змогу отримати глибше розуміння підходів Європейського Союзу до реалізації Європейської політики сусідства. Зокрема, були проаналізовані «Спільне повідомлення: Зміцнення внеску ЄС у багатосторонність, засновану на правилах» (2021), який підкреслює роль ЄПС у забезпеченні стабільності через співпрацю з міжнародними організаціями, та «Огляд Європейської політики сусідства» (2015), що визначив нові пріоритети у контексті конфліктів у сусідніх регіонах. До роботи також залучено офіційні публікації та публічні виступи провідних посадових осіб ЄС, що дозволило відстежити їхнє бачення завдань та перспектив ЄПС.

Зокрема, Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Джозеп Боррель у своїх виступах підкреслював важливість ЄПС у забезпеченні стабільності в умовах геополітичних викликів, таких як конфлікти в Україні та Середземномор'ї. Президент Європейської Ради Шарль Мішель у своїх промовах акцентував увагу на необхідності посилення ролі ЄС як глобального актора, зокрема через підтримку демократичних реформ та економічної інтеграції в рамках ЄПС. Крім того, були використані аналітичні звіти Європейської служби зовнішньої діяльності (EEAS).

Важливим джерелом для дослідження стали наукові праці та монографії, які аналізують Європейську політику сусідства у контексті міжнародних конфліктів та регіональної стабільності. Серед них монографія "Перспективи розвитку політики ЄС: глобальні та регіональні виміри" за редакцією О. І. Брусиловської й І. М. Ковалю. У монографії досліджено перспективи розвитку політики ЄС через її окремі регіональні та глобальні виміри (політику щодо східноєвропейських країн, РФ, МЕРКОСУР, Сирії, США, СПБО, РСМД, посередництва та миротворчості).

Також значною є монографія «Європейська політика сусідства в перспективі: контекст, впровадження та вплив» (2012) під редакцією Річарда Г. Вітмен та Стефана Вольфа. Ця книга пропонує комплексний аналіз еволюції ЄПС, її досягнень та недоліків, зокрема в контексті стабілізації сусідніх регіонів. Автори підкреслюють, що ЄПС є важливим інструментом для запобігання конфліктам, але потребує адаптації до нових геополітичних реалій. Крім того, важливим джерелом стала монографія «ЄС та Середземномор'я: переосмислення Барселонського процесу» (2019) під редакцією Федеріка Біччі та Річард Гіллеспі. Ця робота аналізує роль ЄС у стабілізації Середземномор'я, зокрема через Барселонський процес та інші ініціативи. Автори підкреслюють, що ЄПС є важливим інструментом для запобігання конфліктам у регіоні, але потребує більш гнучкого підходу до різних країн-партнерів. Особливої уваги заслуговує монографія «Багатовимірний регіоналізм у Середземномор'ї: актори та виклики» під редакцією О. Брусиловської, С. Ердоган та Д. Іррер. Монографія присвячена багатовимірному регіоналізму у Середземноморському регіоні та його викликам. Вона охоплює теорії та практики регіоналізму, альтернативні форми співпраці, міграційну політику ЄС, безпекові аспекти й роль поновлюваної енергетики. Окремий фокус зроблено на суперечливій ролі зовнішніх акторів – ЄС, НАТО, США та Росії у регіоні.

Важливим джерелом для дослідження стали аналітичні доповіді незалежних дослідницьких центрів та інституцій ЄС, які пропонують глибокий аналіз Європейської політики сусідства та її ролі у вирішенні міжнародних конфліктів. Серед них варто виділити доповідь «Глобальна стратегія ЄС у дії: Східне партнерство та врегулювання конфліктів» (2017), підготовлену Європейською службою зовнішньої діяльності (EEAS). У цій доповіді розглядається роль Східного партнерства у вирішенні конфліктів, зокрема в контексті України. Підкреслюється, що ЄПС є ключовим

інструментом для підтримки реформ, зміцнення інституцій та забезпечення стабільності в умовах конфліктів.

Окрему увагу варто приділити доповіді «ЄС та його сусіди: стабілізація поза межами безпеки» (2019), підготовленій незалежним дослідницьким центром Європейська рада з питань зовнішніх відносин (ECFR). У цій доповіді аналізується роль ЄПС у стабілізації сусідніх регіонів, зокрема через підтримку демократичних реформ та економічної інтеграції. Автори підкреслюють, що ЄПС є важливим інструментом для запобігання конфліктам, але потребує більш гнучкого підходу до різних країн-партнерів.

Значну частину джерельної бази становлять наукові публікації, присвячені дослідженню Європейської політики сусідства та її ролі у врегулюванні міжнародних конфліктів. Їх можна поділити за географічною ознакою на закордонні та українські. Серед українських досліджень варто виокремити працю М. Миронової (2021) «Підходи ЄС щодо врегулювання конфліктів: наслідки для країн Східного партнерства», у якій проаналізовано основні принципи та інструменти Європейського Союзу у сфері кризового менеджменту. Авторка розглядає внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на ефективність антикризової діяльності ЄС у Східній Європі та на Південному Кавказі, а також наголошує на обмеженому потенціалі ЄС як безпекового актора у врегулюванні «заморожених» конфліктів у межах Східного партнерства. Особлива увага приділена потребі посилення ролі ЄС через створення безпекової платформи в межах ініціативи Східного партнерства та поглиблення співпраці з ОБСЄ, НАТО та США. Важливим внеском у вітчизняну наукову дискусію є стаття І.В. Максименко (2018) «Врегулювання криз та конфліктів як інструмент безпекового співробітництва ЄС та України». Авторка аналізує специфіку двосторонньої взаємодії України та ЄС у сфері безпеки, наголошуючи на взаємній зацікавленості сторін у розвитку механізмів мирного врегулювання

кризових ситуацій. У роботі простежено дуалістичний характер цього співробітництва: з одного боку, ЄС виступає посередником і партнером у врегулюванні криз в Україні (зокрема подій 2004 та 2013 років, а також українсько-російського конфлікту), а з іншого Україна бере участь у місіях та операціях ЄС з управління кризами. Авторка підкреслює перспективи подальшого зміцнення партнерства в безпековій сфері, зокрема у контексті відновлення територіальної цілісності та суверенітету України.

До українського наукового доробку також належить праця У. Ільницької (2014) «Східне партнерство як вимір Європейської політики сусідства та діалоговий рівень співробітництва України з ЄС». Авторка розглядає ініціативу Східне партнерство як масштабний регіональний проєкт Європейського Союзу, спрямований на посилення інтеграційних процесів та активізацію політичного й економічного діалогу з країнами Східної Європи. У статті проаналізовано цілі, завдання та стратегічні напрями цієї ініціативи, зокрема щодо України, а також висвітлено результати її реалізації у контексті європейських стандартів, лібералізації торгівлі, візового діалогу й секторальної співпраці. Особливу увагу приділено політичним умовам створення проєкту, мотивації держав-засновниць (Польщі та Швеції), позиціям Франції й Росії, а також оцінці наслідків Вільнюського саміту 2013 року. Дослідження підкреслює роль Східного партнерства як ефективного політичного механізму реалізації Європейської політики сусідства у східному вимірі.

Серед зарубіжних досліджень варто відзначити працю Г. Камова (2006) «Роль ЄС у вирішенні конфліктів: випадок східних регіонів розширення та політики сусідства». У ній автор досліджує роль Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів через призму двох ключових політик розширення на Схід і Європейської політики сусідства. Камов аналізує, яким чином процес європеїзації дозволяє ЄС виступати як актором і водночас як рамковою структурою у вирішенні конфліктів. У

роботі простежується еволюція зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також її інституційні, військові й цивільні можливості. Окремий розділ присвячено ролі ЄС у врегулюванні криз у межах політики розширення (Косово, Кіпр, курдський конфлікт), що дозволяє оцінити ефективність ЄС як посередника в регіональних конфліктах.

Також до зарубіжних праць, що заслуговують на увагу, належить дослідження Т. Чулицької, Г. Мазепусу, І. Рамашевської та Д. Тошкова (2017) «Наукова політика та міжнародне співробітництво у східних сусідах Європейського Союзу: огляд». Автори аналізують науково-технічне та інноваційне співробітництво між Європейським Союзом і країнами Східного партнерства: Білоруссю, Молдовою та Україною, як складову частину ширшої Європейської політики сусідства. У роботі розглянуто інституційні та політичні параметри співпраці у сфері науки й досліджень, визначено вплив спільної радянської спадщини на формування сучасних наукових стратегій і політик у регіоні. Особливу увагу приділено аналізу участі країн Східного партнерства у програмах ЄС з наукової та освітньої мобільності, а також виявленню бар'єрів, що перешкоджають більш успішному партнерству.

Підсумовуючи, можна констатувати, що проведений аналіз теоретичних засад Європейської політики сусідства узагальнює основні наукові підходи до її розуміння у системі зовнішньої політики Європейського Союзу. У сучасній літературі ЄПС визначається як складний інструмент реалізації «м'якої сили», що поєднує політичні, економічні та безпекові компоненти. Найбільш ґрунтовно розкритими виявилися питання нормативної природи ЄС, концепції «нормативної сили» та неоліберальних підходів до пояснення його дій у міжнародному середовищі. Водночас подальшого дослідження потребують питання ефективності інституційних механізмів ЄПС у сфері безпеки, а також впливу зовнішніх акторів на її результативність. Отже, вивчення ЄПС та її інструментів врегулювання

міжнародних конфліктів залишається актуальним для вітчизняної науки міжнародних відносин, оскільки ЄПС є комплексним механізмом, який поєднує політичні, економічні та безпекові засоби впливу. Вона має на меті забезпечення стабільності та безпеки у суміжних з ЄС країнах, однак ефективність її реалізації часто обмежується як внутрішніми чинниками держав-партнерів, так і зовнішніми геополітичними обставинами.

РОЗДІЛ 2.

ЄПС ТА ЇЇ ІНСТРУМЕНТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Європейська політика сусідства, будучи ключовим зовнішньополітичним інструментом Європейського Союзу після розширення 2004 року, передбачає цілу низку механізмів, спрямованих на стабілізацію, безпеку та сприяння трансформації сусідніх країн. Ці інструменти мають різну природу, глибину впливу та ступінь адаптації до національного контексту конкретної держави. У межах ЄПС використовуються як загальні рамкові підходи, так і цілеспрямовані точкові інтервенції, покликані реагувати на конкретні політичні чи безпекові кризи.

У рамках Європейської політики сусідства ЄС пропонує сусіднім країнам формат співпраці, який заснований на спільному прагненні до ключових цінностей: демократії, поваги до прав людини, верховенства права, належного врядування, ринкової економіки та сталого розвитку. ЄПС передбачає не лише зміцнення наявних зв'язків, а й поглиблення політичної асоціації та економічної інтеграції, посилення мобільності населення та розширення міжлюдських контактів.

Питання міжнародних конфліктів від самого початку було інтегроване в архітектуру Європейської політики сусідства. З моменту її заснування у 2004 році головна ідея ЄПС полягала у створенні «кіляця друзів» навколо Європейського Союзу, яке базувалося б на стабільності, процвітанні, безпеці та спільних цінностях. Однак реальність виявилася складнішою: більшість сусідніх регіонів ЄС відзначалися високим рівнем політичної нестабільності, наявністю «заморожених» або активних конфліктів, етнічних протиріч та авторитарних режимів. Тому не випадково саме конфліктний вимір став

однією з ключових складових ЄПС, а інструменти врегулювання конфліктів важливою частиною її практичної реалізації.

На рівні стратегічного планування Європейська політика сусідства від самого початку визнавала, що без стабілізації сусідніх країн неможливе забезпечення безпеки в самому ЄС. У базовому документі 2004 року «Європейська політика сусідства: стратегічний документ» конфлікти прямо називалися головним викликом. Там зазначалося, що ЄС має «заохочувати політичні та економічні реформи» і водночас «сприяти врегулюванню конфліктів через діалог та інституційне партнерство». (European Neighbourhood Policy: Strategy Paper, 2004)

Подальші перегляди ЄПС (2011, 2015) ще чіткіше акцентували увагу на конфліктах. Особливо після «Арабської весни» 2011 року стало очевидно, що соціально-економічна нестабільність може швидко трансформуватися у кризу безпеки з регіональними наслідками (приклади Тунісу, Єгипту, Сирії). У перегляді 2015 року одним із чотирьох головних пріоритетів ЄПС було визначено «забезпечення стабільності», що фактично означало перехід від оптимістичної формули «коло друзів» до більш прагматичного бачення «зони стабільності». У цьому контексті конфлікти трактувалися не лише як внутрішня проблема держав-сусідів, а як безпосередня загроза безпеці ЄС.

Після 2022 року, з початком повномасштабної війни Росії проти України, ця трансформація ще більше загострилася. Поряд із цим було посилено санкційний режим, розширено програми енергетичної безпеки та зменшення залежності від російських енергоносіїв. Як наслідок, у нових умовах політика сусідства перестала обмежуватися «класичною» допомогою розвитку і перетворилася на гнучку систему, яка поєднує економічні стимули, гуманітарні інструменти та важелі жорсткішого характеру.

Особливістю ЄПС стало те, що вона підходила до конфліктів передусім із позиції превенції. ЄС не розглядав себе як актор, здатний активно втручатися у військові протистояння, проте він прагнув зменшувати ризики їхньої ескалації через комплекс економічних, інституційних і політичних заходів. Це проявлялося у підтримці демократичних реформ, верховенства права, інституційної спроможності та прав людини. Ще одним напрямком була постконфліктна стабілізація. ЄС робив ставку на те, що після завершення активної фази протистояння саме економічна допомога, відновлення інфраструктури та розбудова інститутів можуть запобігти рецидиву конфлікту.

Важливою рисою ЄПС стало те, що вона розглядала врегулювання конфліктів не стільки у військово-безпековій площині, скільки у нормативній. ЄС намагався будувати «порядок, заснований на правилах», спираючись на ідею, що інституційна інтеграція, економічна взаємозалежність і демократичні цінності самі по собі зменшують ймовірність конфліктів. (Manners, 2002, 235-250) Це відповідає концепції «нормативної сили ЄС» (Normative Power Europe), яка акцентує на впливі через право, норми та інституції, а не через застосування сили.

У практичному вимірі це означало, що ЄС рідко брав на себе роль прямого посередника в переговорах (за винятком окремих випадків, як, наприклад, участь у «Женевських дискусіях» після війни у Грузії). Натомість Союз діяв через фінансування реформ, створення регіональних платформ співпраці (наприклад, Союз для Середземномор'я) та інтеграцію сусідів у європейський економічний і правовий простір.

Попри інтегрованість конфліктного виміру у ЄПС, існувала низка суттєвих протиріч. По-перше, ЄС декларував, що стабільність у сусідніх країнах є його стратегічним інтересом, але не мав дієвих інструментів «жорсткої сили». Це призводило до дисбалансу у протистоянні з такими гравцями, як Росія, які використовували військові або гібридні засоби

впливу. По-друге, місії та інструменти ЄПС часто страждали від бюрократичних затримок, потреби погодження рішень усіма державами-членами та розмитості мандатів. Це знижувало їхню ефективність у ситуаціях, де потрібна була швидка реакція. По-третє, надмірний акцент на «м'якій силі» та інституційному розвитку робив ЄС залежним від доброї волі місцевих еліт. У країнах з авторитарними тенденціями (Єгипет, Азербайджан) це часто призводило до того, що проекти ЄС перетворювалися на формальність без реального впливу на політичну систему.

Європейська політика сусідства спочатку створювалася як інструмент розвитку, інтеграції та поширення європейських норм, що відображало логіку «м'якої сили». На початковому етапі ЄПС майже не передбачала силових чи безпекових елементів: її бачення ґрунтувалося на економічному розвитку, нормативному впливі та «дифузії стандартів». Однак міжнародні кризи 2010-х років поступово змінили цю логіку. Поворотним моментом стала агресія Росії проти України у 2014 році, що чітко окреслила геополітичні ризики та продемонструвала неспроможність ЄС залишатися лише актором розвитку. У відповідь Брюссель запровадив комплексні санкції проти Росії, активізував безпекові місії у рамках Спільної політики безпеки і оборони, а також посилив увагу до енергетичної безпеки. ЄПС у цей період дедалі більше почала відходити від суто економічних та нормативних інструментів і набувати рис сек'юритизованої політики такої, що розглядає регіональне сусідство крізь призму безпекових викликів.

Паралельно з цим у південному вимірі сусідства ключовим тригером стала міграційна криза 2015 року. Для ЄС питання гуманітарного розвитку та інтеграції сусідніх країн почало перетворюватися на питання захисту власних кордонів і управління потоками мігрантів. Відтак інструменти ЄПС набули ще більшої «силової» складової: угоди про реадмісію, фінансування прикордонних служб, співпраця з авторитарними урядами у сфері контролю

міграції. Це ще раз підтвердило тренд переходу від політики розвитку до політики, зорієнтованої на безпекові ризики.

Важливою віхою став також 2020 рік, коли ЄС презентував концепцію «нового порядку для Європейської політики сусідства», в якій все частіше звучав мотив «партнерства, що захищає» (a partnership that protects). Це відображало переорієнтацію дискурсу: партнерство із сусідніми країнами дедалі більше розглядалося як інструмент зміцнення безпеки Європейського Союзу, а не лише як спосіб підтримки реформ у регіоні. (Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all, 2020) Такий підхід зумовив і зміни у фінансуванні: більші ресурси почали спрямовуватися на зміцнення обороноздатності партнерів, розвиток систем управління кордонами та підвищення стійкості до гібридних загроз.

Після 2022 року процес сек'юритизації набув ще радикальніших форм. Повномасштабна війна Росії проти України змусила ЄС вперше в історії фінансувати поставки летальної зброї країні-партнеру через Європейський фонд миру. Це стало безпрецедентним зламом: від «мови норм» і «мови економічних стимулів» ЄС перейшов до «мови сили», визнаючи, що безпека та стабільність у сусідстві напряду визначають власну безпеку Союзу. Одночасно ЄС активізував програми з кіберзахисту, протидії дезінформації, енергетичної незалежності, що ще більше закріпило сек'юритизований вимір ЄПС.

Отже, сек'юритизація ЄПС це поступовий, але послідовний процес, у ході якого Європейський Союз відмовився від ідеї виключно розвитку та інтеграції сусідів і перейшов до використання інструментів «жорсткішого» характеру. Якщо у 2000-х роках політика сусідства мислилася як механізм поширення стабільності через реформи й економічне зростання, то у 2020-х вона перетворилася на систему, головна мета якої захист ЄС від зовнішніх загроз. Це не означає повної відмови від нормативного й економічного

виміру, але свідчить про зміну ієрархії інструментів, де безпекові підходи вийшли на перший план.

ЄПС позиціонувалася як головний інструмент зовнішньої політики ЄС щодо суміжних регіонів. Її амбіція полягала в тому, щоб сформувати зону стабільності та безпеки на периферії Союзу, запобігти виникненню нових криз і забезпечити довгострокове партнерство з сусідніми державами. Однак досвід останніх двох десятиліть продемонстрував як сильні, так і слабкі сторони цієї політики. До сильних сторін ЄПС можна віднести кілька ключових аспектів.

По-перше, ЄПС забезпечує потужну економічну підтримку. Європейський Союз має унікальні фінансові ресурси та може спрямовувати їх через програми ENPI/ENI, трастові фонди чи спеціальні фінансові інструменти. Це дозволяло країнам-партнерам отримувати кошти на відновлення після криз, проведення реформ або стабілізаційні заходи. У випадку конфліктів така допомога часто мала вирішальне значення для запобігання гуманітарним катастрофам. По-друге, сила ЄПС полягає у нормативному впливі ЄС. Завдяки асоціаційним угодам, угодам про вільну торгівлю та секторальній інтеграції ЄС фактично експортує власні стандарти й правила. Це створює стимул для урядів держав-партнерів проводити реформи, навіть у складному безпековому середовищі. Так званий «ефект тяжіння ЄС» добре спрацьовує там, де суспільство орієнтоване на європейську модель розвитку.

По-третє, сильним боком ЄПС є її гнучкість у використанні різних інструментів. У портфелі політики присутні як «м'які» механізми (дипломатія, фінансова допомога, підтримка громадянського суспільства), так і більш «жорсткі» (санкції, безпекові місії CSDP). Важливою перевагою ЄПС є можливість координації з міжнародними партнерами. У багатьох випадках ЄС діяв спільно з ООН, ОБСЄ чи Африканським Союзом, що підвищувало легітимність та масштаб його дій.

Водночас існує низка слабких сторін ЄПС, які серйозно обмежують її вплив у сфері врегулювання конфліктів. Найбільш очевидною проблемою є відсутність повноцінного безпекового виміру. ЄС традиційно більше покладається на економічні й політичні інструменти, тоді як його спроможність швидко та ефективно реагувати на військові чи гібридні загрози залишається слабкою. Місії CSDP часто мають консультативний або моніторинговий характер і не здатні реально змінити баланс сил у зоні конфлікту. Це особливо помітно у випадку з Лівією чи Сирією, де ЄС відчутно поступався іншим глобальним акторам, зокрема Росії та Туреччині.

Другою слабкою стороною є повільність ухвалення рішень та бюрократична складність. Навіть якщо ЄС прагне швидко зреагувати на кризу, процес погодження дій між державами-членами займає час. У результаті окремі інструменти втрачають ефективність, адже конфлікти розвиваються динамічніше, ніж здатна реагувати європейська бюрократія.

Третя проблема полягає у залежності від політичної волі країн-партнерів. ЄС може пропонувати допомогу та вимагати реформ, але їхня реалізація залежить від місцевих еліт. У випадку Молдови чи Грузії це призводить до частих відкатів і блокування ініціатив. У Південному Середземномор'ї нерідко траплялися ситуації, коли уряди погоджувалися на співпрацю лише формально, не бажаючи реально змінювати політичну систему.

Четверта слабка сторона про вразливість до зовнішніх геополітичних чинників. ЄПС була задумана як політика, що створює «пояс стабільності» навколо ЄС, але на практиці вона постійно нашкоджується на опір з боку зовнішніх гравців. Агресивна політика Росії на Чорному морі фактично заморозила більшість європейських ініціатив у Грузії та Молдові, тоді як у Середземномор'ї ключовим фактором стала конкуренція з Туреччиною та активна присутність США. У таких умовах інструменти ЄПС виглядають недостатніми, щоб протистояти масштабним геополітичним викликам.

Також розрив між амбіціями та ресурсами. ЄС проголошує масштабні цілі у сфері врегулювання конфліктів, але виділені ресурси часто не відповідають заявленим завданням. Наприклад, обсяги фінансування для програм у Середземномор'ї чи Чорномор'ї були відчутно меншими, ніж потреби на місцях. (Миронова, 2021, с.16-29) З огляду на це, ЄПС часто критикують за надмірну декларативність: стратегічні документи та програми виглядають привабливо на папері, проте на практиці реалізуються частково або втрачають актуальність через зміну політичного середовища.

Аналізуючи арсенал інструментів Європейської політики сусідства, доцільно розглянути їх крізь призму часових вимірів врегулювання конфліктів: превентивного, кризового та постконфліктного. Такий підхід дозволяє систематизувати заходи ЄС та визначити їхню ефективність на різних етапах розвитку конфліктних ситуацій.

До категорії «превентивні» належать механізми політичного діалогу, умовності («більше за більше»), моніторингу та інституційного партнерства. Їхня мета знизити ризики виникнення конфліктів шляхом посилення верховенства права, демократичних практик і прозорого управління. Ефективність превентивних інструментів значною мірою залежить від наявності політичної волі з боку урядів країн-партнерів. Там, де існує зацікавленість у співпраці з ЄС (наприклад, Україна чи Молдова), вони можуть приносити відчутні результати. Водночас у випадках, коли влада чинить опір реформам або свідомо обирає альтернативні геополітичні орієнтири, превентивні заходи втрачають практичний сенс.

До категорії «кризові» належать санкції, інструменти тиску та місії у рамках Спільної політики безпеки й оборони. Їх застосування спрямоване на стабілізацію ситуації у фазі відкритої кризи, коли превентивні механізми вже виявилися неефективними. Однак ці інструменти у межах ЄПС залишаються слабо розвиненими. Санкції часто потребують узгодження між усіма державами-членами, що уповільнює їхнє запровадження та

знижує впливовість. Місії безпеки, як правило, мають обмежений мандат і не можуть здійснювати силового втручання. Особливо відчутною є їхня недостатня ефективність у випадку «заморожених конфліктів» (Придністров'я, Нагірний Карабах), де відсутній діалог між ключовими сторонами, а зовнішні актори (зокрема Росія) продовжують відігравати дестабілізуючу роль.

До категорії «постконфліктні» належать гуманітарні програми, фонди відновлення, цільова технічна допомога та підтримка структурних реформ. Вони спрямовані на стабілізацію соціально-економічної ситуації, інтеграцію постраждалих груп і відновлення довіри до державних інституцій. Постконфліктні інструменти здатні реально поліпшувати життя людей, зменшувати гуманітарні наслідки війни та створювати передумови для довгострокової стабільності. Водночас вони не усувають політичних першопричин конфлікту такі як розділення територій, боротьби за владу чи зовнішнього втручання. Через це їхній вплив має допоміжний, а не визначальний характер.

Логіка інструментів ЄПС демонструє комплексність підходів Європейського Союзу, але водночас і внутрішні дисбаланси. Найбільш розвиненими є превентивні та постконфліктні механізми, тоді як кризові інструменти залишаються відносно слабкими. Це підкреслює, що ЄПС, попри широку палітру засобів, більше зорієнтована на довгострокове партнерство та реформування, ніж на безпосереднє врегулювання гарячих конфліктів.

Розглядаючи конкретно, одним із ключових інструментів є Угоди про асоціацію та Плани дій, що деталізують політичні зобов'язання сторін і конкретні сфери співпраці. Проте у контексті врегулювання конфліктів саме ці інструменти часто виявляються недостатньо оперативними через свою довгострокову і стратегічну природу. Вони здебільшого спрямовані на структурну трансформацію й наближення країн до стандартів ЄС, але не

завжди дозволяють гнучко реагувати на гострі конфліктні ситуації. Більш оперативною формою підтримки в кризових умовах виступають Європейські місії у межах Спільної політики безпеки і оборони. Наприклад, цивільні місії з моніторингу, реформування сектору безпеки або верховенства права дозволяють ЄС здійснювати присутність "на місцях" і сприяти деескалації. Водночас не в усіх випадках вони показали високу ефективність.

Далі одним з ключових інструментів Європейської політики сусідства виступають політико-дипломатичні та економічні засоби впливу. До них належать офіційні заяви ЄС, політика невизнання анексії Криму та самопроголошених республік, а також застосування принципу умовності (conditionality), апробованого в межах Східного партнерства. Цей підхід може реалізовуватись як у формі позитивних стимулів, наприклад, підписання Угод про асоціацію з Україною, Грузією та Молдовою, а також програми технічної допомоги, так і через запровадження санкцій (негативна умовність), як у випадку з Білоруссю. (Миронова, 2021, с.16-29) Ще одним важливим інструментом ЄПС є цільове фінансування через Європейський інструмент сусідства (ENI). Він надає можливість підтримувати програми, спрямовані на укріплення верховенства права, реформування судової системи, розвиток громадянського суспільства та посилення ролі місцевих громад. У контексті конфліктів це також включає гуманітарну підтримку внутрішньо переміщених осіб, сприяння розвитку освіти, охорони здоров'я та відновлення місцевої економіки.

Також варто зазначити про Макрофінансову допомогу (MFA), яка передбачає кредити та гранти, що надаються на умовах пільгового фінансування для подолання дефіциту платіжного балансу й підтримки макроекономічної стабільності. Цей інструмент показав високу «прохідність» у країнах, які потерпали від економічних наслідків конфліктів: наприклад, Україна та Грузія отримали десятки мільярдів євро

на макрофінансову підтримку після кризи 2014–2015 років.(European Commission, 2018) Однак MFA здебільшого спрямована не на безпосереднє врегулювання військових конфліктів, а на створення умов, в яких протестні чи сепаратистські рухи втрачають свою соціальну базу.

Поряд із макрофінансами, фонди цільової допомоги (наприклад, «Фонд Мадад» для Сирії та Іраку або регіональні трастові фонди для підтримки біженців у Південносередземномор'ї) стали одним із найгнучкіших інструментів. Вони дозволяють швидко мобілізувати ресурси на гуманітарні, соціальні й економічні потреби в кризових зонах, минуло декілька днів від моменту ухвалення рішення до початку виплат. Однак такі фонди критикують за недостатню прозорість механізмів відбору проєктів і ризику дублювання зусиль донорів.

Не менш важливою складовою є інструменти демократичної підтримки та прав людини – Європейський інструмент з питань демократії та прав людини (EIDHR). Через нього фінансуються програми правозахисних організацій, незалежних ЗМІ, правових реформ, а також адвокаційні кампанії проти торгівлі зброєю та корупції. EIDHR визнано одним із «найробочіших» інструментів у ситуаціях, де відсутній легітимний уряд або він порушує базові права громадян (Лівія, Західний берег річки Йордан). Проте в умовах відкритих воєнних дій цей інструмент часто не може охопити весь спектр потреб і потребує координації з гуманітарними агенціями ООН.

Санкції та політичний тиск – це класичний «жорсткий» інструмент ЄС. У сучасній практиці ЄС широко застосовує персональні санкції (заморожування активів, заборона на поїздки) проти відповідальних за порушення прав людини або розпалювання конфліктів. На додаток до персональних, вводяться макросанкції (торговельне ембарго, обмеження на інвестиції). Санкційний арсенал ЄС вважають одним із найефективніших, якщо він застосовується у консенсусі з іншими великими акторами (США,

Канада, Японія). Однак у випадках, коли ЄС діє самостійно, санкції швидко втрачають свою дієвість через обхідні шляхи наприклад, обмін ресурсами з підтримувальниками режимів (Іран, Росія).

У рамках Спільної політики безпеки й оборони (CSDP) ЄС має можливість розгорнути як цивільні, так і військові місії. Цивільні місії найчастіше сфокусовані на реформі сектору безпеки, правосуддя, кордонів та боротьбі з організованою злочинністю. Військові місії поки що рідкість і здебільшого мають обмежений мандат (морські патрулі, забезпечення ембарго). Найбільш резонансними стали місії EULEX у Косові та ALTHEA в Боснії, які поєднують моніторинг, наставництво й обмежені виконавчі функції. (Council of the European Union, 2014; Council of the European Union, 2020) Однак потреба у швидкій реакції під час гострої фази конфліктів демонструє, що CSDP інструменти часто запізнюються, як правило, рішення про розгортання ухвалюється через кілька місяців переговорів між державами-членами.

Важливе значення мають також спеціальні представники ЄС (EUSR), які призначаються для регіонів, що є пріоритетними у зовнішній політиці Євросоюзу та моделі багатостороннього діалогу. EUSR зосереджені на залагодженні суперечок, ініціюванні переговорів і координації з іншими акторами – ООН, Лігою арабських держав або ОБСЄ. Їхня ефективність залежить від чіткого мандату та підтримки національних урядів: без політичного консенсусу в Раді ЄС представник часто стає «голосом поза мікрофоном».

Ключовим елементом залишається принцип умовності «більше за більше», відповідно до якого держави-партнери, що досягають прогресу у впровадженні реформ, дотриманні демократичних стандартів і прав людини, отримують розширену фінансову, технічну та політичну підтримку від ЄС. (Миронова, 2021, с.16-29) Це створює додаткові стимули для країн зберігати стабільність та адаптуватися до європейських цінностей. Водночас, попри

широку палітру інструментів, зусилля ЄС не завжди були результативними у встановленні стабільності в регіоні. Причинами цього є як зовнішні фактори, зокрема дестабілізуюча політика РФ, так і внутрішня складність конфліктів, які не піддаються розв'язанню виключно методами м'якої сили.

Варто зазначити, що одним із ключових викликів для Європейської політики сусідства є відсутність уніфікованої стратегії врегулювання міжнародних конфліктів. ЄС застосовує різні підходи залежно від регіону, у Східному партнерстві та в Середземномор'ї, що зумовлено відмінностями історичного контексту, геополітичної ситуації та очікувань від країн-партнерів.

Східне партнерство розглядається ЄС як «розширена Європа» простір, який може у перспективі поступово інтегруватися в європейську політичну, економічну та правову систему. Саме тому акцент робиться на укладанні угод про асоціацію, поглиблених зонах вільної торгівлі, макрофінансовій підтримці та політичній умовності. У країнах Східного партнерства ЄС прагне не лише стабілізувати ситуацію, але й закласти основи для довгострокового перетворення інституцій відповідно до європейських стандартів. У цьому вимірі конфлікти сприймаються передусім як перешкода для реалізації європейського курсу цих держав.

Середземноморський вимір, навпаки, з самого початку будувався навколо ідеї партнерства без обіцянки членства чи навіть глибокої інтеграції. Європейський Союз зосередився тут на безпеці, контролі міграційних потоків, енергетичних інтересах та регіональній стабільності. Угода Барселони 1995 року та подальший Союз для Середземномор'я акцентували переважно на економічному розвитку та співпраці у сфері безпеки, однак конфлікти в регіоні (Лівія, Сирія, Ізраїль–Палестина) продемонстрували обмеженість цих механізмів. На відміну від Сходу, де ЄС інвестує у структурні реформи, у Середземномор'ї його політика носить більш

реактивний і ситуативний характер надання гуманітарної допомоги, створення трастових фондів, місії зі спостереження та підтримки миру.

Ці два підходи формують асиметричний характер ЄПС: на Сході ЄС виступає як трансформаційний актор, який намагається «європеїзувати» держави-партнери, тоді як на Півдні він радше діє як кризовий менеджер, прагнучи знизити ризики дестабілізації, що може напряду зачепити сам Союз. Внаслідок цього ЄПС часто критикують за непослідовність: у країнах Східного партнерства Брюссель просуває стандарти демократії та верховенства права, тоді як у Середземномор'ї нерідко співпрацює з авторитарними режимами задля забезпечення контролю над міграцією чи енергетичними потоками.

Брак єдиного підходу має і практичні наслідки. По-перше, це ускладнює формування спільного бачення майбутнього ЄПС, адже для Східного виміру актуальними є питання асоціації та перспективи членства, тоді як для Південного мінімізація ризиків та запобігання гуманітарним катастрофам. По-друге, це створює враження «подвійних стандартів» ЄС: політика умовності жорстко застосовується до Сходу, але значно м'якше до Півдня. По-третє, відмінність у підходах послаблює міжнародний авторитет ЄС як єдиного та послідовного актора у врегулюванні конфліктів. У результаті, хоча обидва виміри східний та південний формально поєднані рамками Європейської політики сусідства, їхня реалізація фактично демонструє існування двох різних стратегій, що свідчить про фрагментарність підходів ЄС до врегулювання міжнародних конфліктів у сусідніх регіонах.

Говорячи про відсутність єдиного підходу у застосуванні інструментів врегулювання міжнародних конфліктів. Треба зазначити, що на півдні, де основними партнерами ЄС виступають держави Північної Африки та Близького Сходу, головними викликами є міграційна безпека, енергетична стабільність та контроль зовнішніх кордонів. Європейський Союз

концентрує зусилля на досягненні короткострокових результатів: угоди про реадмісію, спільні програми з управління міграційними потоками, інвестиції у сферу енергетики та гуманітарні програми, спрямовані на пом'якшення наслідків воєн у Лівії чи Сирії. Політико-дипломатичний вимір у відносинах із південними сусідами нерідко відходить на другий план, адже пріоритетом для ЄС є стабілізація ситуації та зниження ризиків, які можуть безпосередньо вплинути на внутрішню безпеку держав-членів. Отже, у середземноморському регіоні переважає радше реалістичний підхід, що ґрунтується на прагненні мінімізувати загрози, ніж на довгостроковій трансформації суспільств.

Натомість у Східному партнерстві акценти ЄС розташовані інакше. Тут основна увага приділяється проведенню реформ, демократизації та поступовому наближенню до *acquis communautaire*. Відносини з Україною, Грузією та Молдовою будуються на основі Угод про асоціацію, які передбачають глибоку інтеграцію до внутрішнього ринку ЄС. Макрофінансова допомога, що надається цим країнам, напряду залежить від успіхів у сфері реформ, тоді як цивільні місії ЄС, зокрема EUAM в Україні та EUMM у Грузії, спрямовані на підтримку верховенства права і реформування безпекового сектору. У цьому випадку йдеться не стільки про контроль кризових явищ, скільки про створення умов для довготривалої стабільності через внутрішню трансформацію. Відповідно, східний напрямок політики ЄС більше спирається на нормативну логіку, що ґрунтується на поширенні європейських стандартів і цінностей.

Різниця між цими двома підходами має безпосередній вплив на врегулювання конфліктів. У Середземномор'ї ЄС застосовує переважно кризові та гуманітарні інструменти, спрямовані на зменшення безпосередніх ризиків, пов'язаних із біженцями, терористичними загрозами чи розповсюдженням зброї. Натомість на Сході акцент робиться на превентивних і постконфліктних механізмах, що мають забезпечити

довгострокову стійкість політичних систем. У результаті виникає асиметрія очікувань: якщо для країн Східного партнерства ЄС постає як потенційний гарант безпеки та навіть як орієнтир для інтеграції, то для південних сусідів він радше виконує функцію донора й контролера ризиків.

Наслідком цього стає відсутність єдиної стратегії в межах Європейської політики сусідства, що знижує її ефективність у цілому. Без розробки спільної логіки врегулювання конфліктів ЄС ризикує залишатися у ситуації, коли його дії визначаються переважно ситуативними обставинами, а не довгостроковою стратегічною візією.

Також ще одним викликом для ЄПС є те, що більшість її інструментів мають реактивний характер. ЄС часто вдається до активних дій уже після початку або ескалації конфлікту, тоді як превентивні механізми, закладені в політиці, застосовуються недостатньо системно. Це створює враження, що ЄПС радше «латкає кризи», ніж формує стійку архітектуру запобігання конфліктам. По суті, проактивність ЄС обмежується інструментами політичного діалогу, умовності та підтримки реформ. Вони працюють у відносно стабільних країнах (наприклад, у Молдові чи Тунісі), де існує політична воля до змін і немає гострої фази збройного конфлікту. У таких умовах проактивна політика дозволяє закріплювати демократичні практики, посилювати верховенство права, забезпечувати контроль над кордонами, а також створювати соціально-економічні умови, що знижують ризики виникнення конфліктів.

Натомість у випадках, коли конфлікт уже розгорівся або перейшов у стадію замороженого протистояння, ЄС майже завжди діє реактивно. Це стосується: введення санкцій (Росія після 2014 року, Сирія з 2011 року), розгортання цивільних і моніторингових місій (EUAM Україна, EUMM Грузія), створення трастових фондів чи програм гуманітарної допомоги (Фонд Мадад для Сирії). Такі інструменти безумовно мають значення, але їхня реалізація починається із запізненням, у кращому випадку через кілька

місяців після початку кризи, у гіршому, після років ескалації. Внаслідок цього ЄС не здатний впливати на початкову динаміку конфлікту, а лише на його наслідки.

Варто також підкреслити, що проактивні механізми ЄПС страждають від браку стратегічної координації. У межах Східного партнерства ще з 2009 року говорилося про потребу створення спільної безпекової платформи, однак до її реальної інституціоналізації так і не дійшло. У середземноморському вимірі проактивність також виявилася обмеженою: замість раннього реагування на зростання соціально-економічної напруги в Північній Африці, ЄС відреагував уже на хвилю «Арабської весни», коли запобігти колапсу старих режимів було неможливо.

Реактивність має ще один вимір – політичний. Через різні позиції держав-членів ЄС часто не встигає виробити консолідовану реакцію на кризу. Це особливо помітно у випадках, де на кону стоять стратегічні інтереси, наприклад, у Лівії чи Сирії, де Франція, Італія, Німеччина та інші держави мали різні підходи, що паралізувало формування спільної проактивної стратегії. Якщо в умовах стабільності інструменти ЄС здатні зміцнювати держави-партнери, то в умовах гострих конфліктів ЄПС не може гарантувати швидке й ефективне втручання. Це, своєю чергою, створює знову ж таки асиметрію результатів: Молдова чи Туніс демонструють відносний прогрес, тоді як Сирія, Лівія чи Грузія залишаються зонами хронічної нестабільності.

Проведений аналіз засвідчив, що Європейська політика сусідства володіє широким спектром інструментів для врегулювання міжнародних конфліктів від політико-дипломатичних і економічних до гуманітарних, безпекових та нормативних. Водночас їхня ефективність виявляється нерівномірною та суттєво залежить від регіонального контексту. На Сході ЄС має змогу просувати більш системну політику, засновану на принципі умовності, укладенні Угод про асоціацію та запровадженні безпекових місій.

Це дозволяє досягати поступових результатів, як, наприклад, у Молдові чи частково в Україні та Грузії. Натомість у середземноморському напрямку переважає ситуативне реагування, орієнтоване на стримування кризових явищ, таких як громадянська війна в Сирії чи дестабілізація Лівії. Тут набір інструментів ЄС застосовується фрагментарно і здебільшого має гуманітарний або міграційний вимір, що знижує потенціал для досягнення довгострокової стабільності.

Таким чином, ЄПС демонструє асиметричність результатів: у регіонах із більшою політичною волею до реформ та інтеграції спостерігається прогрес, тоді як у країнах, охоплених масштабними конфліктами, інструменти ЄС майже не впливають на політичну динаміку. Ця різниця підкреслює потребу у більш чіткій, диференційованій стратегії, яка враховуватиме особливості кожного регіону, але водночас зберігатиме загальну логіку Європейської політики сусідства.

З огляду на це, логічним наступним кроком є перехід від загального аналізу інструментів до розгляду конкретної практики реалізації ЄПС у регіонах Східного партнерства та Середземномор'я. Саме порівняльний аналіз цих двох напрямів дозволить більш чітко простежити, як на практиці застосовуються інструменти ЄС, які чинники сприяють їхній успішності або, навпаки, обмежують ефективність, та які уроки можна винести для вдосконалення майбутньої політики.

РОЗДІЛ 3.

РОЛЬ ЄПС З ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У РЕГІОНАХ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я

Реалізація Європейської політики сусідства у регіонах Східного партнерства та Середземномор'я є одним із центральних елементів зовнішньої діяльності Європейського Союзу. Ці два простори об'єднує стратегічна важливість для ЄС: Східне партнерство формує буферну зону між ЄС та Росією, де зосереджені конфлікти, що напряду впливають на європейську безпеку, тоді як Середземномор'я виступає регіоном нестабільності через міграційні кризи, авторитарні режими та тривалі внутрішні й міждержавні конфлікти. У цих умовах ЄС змушений поєднувати різні інструменти впливу, від політичного діалогу та фінансової підтримки до місій із моніторингу та програм розвитку.

У східному вимірі ЄПС характерною рисою стало її двостороннє впровадження з самого початку. Якщо у відносинах з країнами Середземноморського регіону політика здебільшого реалізовувалася ЄС в односторонньому порядку, то на сході перевага надавалася двостороннім і багатостороннім угодам, а також різноманітним формам спільної діяльності. Такий підхід пояснюється загальною спрямованістю політики на врегулювання конфліктів у східноєвропейському регіоні, що неможливо здійснити в односторонньому форматі. Реалізація подібних ініціатив потребує готовності залучених сторін до співпраці з ЄС, який, у свою чергу, може відігравати роль посередника, сприяти діалогу між сторонами, створювати умови для переговорів і надавати фінансову підтримку для реалізації проєктів, спрямованих на подолання конфліктів.

У межах Європейської політики сусідства Східне партнерство стало ключовою платформою для взаємодії ЄС із країнами пострадянського простору, які прагнули до політичної та економічної інтеграції з європейським простором. Реалізація ініціативи здійснювалася через низку інструментів, серед яких найбільш значущими стали угоди про асоціацію, лібералізація візового режиму, а також секторальне співробітництво у сферах енергетики, інфраструктури та безпеки. Кожен із цих інструментів мав своє стратегічне значення: від зміцнення економічних зв'язків та відкриття ринків до посилення міжлюдських контактів і поступового наближення правових стандартів партнерів до норм ЄС. Саме ці інструменти дозволяють оцінити не лише масштаби, а й ефективність ЄПС у регіоні.

Одним із ключових інструментів реалізації Європейської політики сусідства у рамках Східного партнерства стали угоди про асоціацію, які ЄС підписав з Україною, Грузією та Молдовою. Вони стали якісно новим етапом у розвитку відносин між ЄС та цими країнами, адже закріпили не лише політичне співробітництво, а й поступову економічну інтеграцію. На відміну від більш загальних документів співробітництва, угоди про асоціацію передбачають створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, що інтегрує держави-партнери в єдиний європейський ринок.

Для України, Грузії та Молдови ці угоди мали не лише економічний, але й політико-ціннісний вимір. Вони означали закріплення європейського вибору, посилення демократичних реформ та правової держави, а також спробу убезпечитися від зовнішньополітичного тиску з боку Росії. Водночас угоди передбачали конкретні зобов'язання щодо гармонізації законодавства з нормами ЄС у сферах конкуренції, енергетики, транспорту, екології, захисту прав людини. Отже, їхній зміст виходить далеко за межі класичного торговельного партнерства.

Важливим є і те, що асоціація на практиці стала механізмом модернізації для цих країн. Вона створила чітку дорожню карту реформ, у тому числі в чутливих сферах, таких як боротьба з корупцією, судова реформа чи державне управління. Завдяки цьому ЄС отримав важіль впливу, пов'язаний із принципом "більше за більше": що більше держава-партнер виконує зобов'язання і проводить реформи, то більше вона отримує підтримки та доступу до внутрішнього ринку ЄС.

Однак ефективність реалізації угод про асоціацію нашоується на низку проблем. З одного боку, ЄС не пропонує чіткої перспективи членства, що обмежує мотивацію еліт і суспільств до швидких та глибоких змін. З іншого боку, впровадження реформ ускладнюється внутрішніми політичними кризами, корупцією та економічними труднощами в Україні, Грузії та Молдові. Крім того, негативний вплив чинить фактор Росії, яка активно протидіє інтеграції цих держав у європейський простір, використовуючи інструменти енергетичної залежності, економічного тиску та заморожених конфліктів.

Важливим етапом у розвитку Східного партнерства став Вільнюський саміт, що відбувся 28–29 листопада 2013 року. Кількамісячні очікування, які супроводжували підготовку до цієї події, були надзвичайно високими. Представники політичних еліт, європейські чиновники та значна частина українського суспільства сприймали його як момент істини, що мав закріпити європейський вибір України через підписання Угоди про асоціацію та створення поглибленої й всеохопної зони вільної торгівлі. (Цирфа, 2013, с.6-8) Проте ці сподівання не справдилися. Внаслідок внутрішньополітичного тиску та геополітичних обставин українська влада в останній момент відмовилася від підписання документів, чим фактично «заморозила» багаторічний процес переговорів із ЄС.

Цей поворот подій засвідчив не лише крихкість європейської інтеграційної траєкторії України, але й виявив обмеження самої ЄПС у сфері врегулювання конфліктів та стимулювання реформ. ЄС, попри використання дипломатичного тиску й обіцянки економічних переваг, виявився неспроможним протистояти сильному впливу Росії, яка відверто блокувала європейський вибір Києва. У результаті Вільнюський саміт став переломним моментом, що в подальшому спровокував Євромайдан, політичну кризу та загострення відносин між Україною і Росією, водночас підштовхнувши ЄС до перегляду власних підходів у межах Східного партнерства. (Цирфа, 2013, с.1-5)

Протягом кількох років, що передували саміту, українсько-європейські відносини інтенсивно розвивалися. ЄС послідовно наголошував на необхідності політичних реформ, верховенства права та дотримання прав людини. Угода про асоціацію сприймалася як інструмент модернізації державного управління, стимул для економічного зростання та крок до поступової інтеграції України у внутрішній ринок ЄС. З боку української влади неодноразово декларувалася готовність завершити переговорний процес, а політична й бізнес-еліта країни будувала очікування на тіснішу співпрацю з ЄС. Водночас позиція керівництва держави залишалася непослідовною через подвійний тиск: внутрішні економічні труднощі та зовнішній вплив Російської Федерації.

Напередодні саміту уряд Миколи Азарова оголосив про призупинення процесу підготовки до підписання угоди, обґрунтовуючи це необхідністю «захисту національних економічних інтересів» і потребою у відновленні відносин із Росією та країнами Митного союзу. (Цирфа, 2013, с.1-5) Цей крок став несподіванкою для європейських партнерів, адже тривалий період інтенсивних переговорів формував очікування щодо позитивного результату. ЄС розглядав підписання угоди не лише як економічний, а й як

геополітичний акт, який закріплював би за Україною статус ключового східного партнера.

Росія, в свою чергу, від початку виступала проти підписання Україною угоди з ЄС і застосувала цілий спектр інструментів тиску: від торговельних обмежень та загроз енергетичної блокади до політичного шантажу. Саме активізація цього тиску влітку–осени 2013 року багато в чому зумовила рішення українського уряду. Для ЄС ця ситуація стала своєрідним тестом на здатність ЄПС протидіяти зовнішнім геополітичним впливам та підтримувати партнерів у кризових умовах. (Цирфа, 2013, с.1-5) Проте практичні інструменти, якими володів Євросоюз, виявилися недостатньо дієвими: фінансова допомога та перспективи модернізації не могли конкурувати з негайними економічними й політичними ризиками, які нав'язувала Росія.

Саміт у Вільнюсі завершився без очікуваного результату для України, хоча Грузія та Молдова парафували свої угоди про асоціацію. Для українського суспільства це стало сигналом розчарування і водночас каталізатором масових протестів, що згодом отримали назву Євромайдан. Тому, нездатність української влади підписати угоду у Вільнюсі не лише підірвала довіру громадян до власного уряду, а й поставила під сумнів ефективність ЄПС у регіоні.

З точки зору Європейської політики сусідства, Вільнюський саміт засвідчив одночасно і силу, і слабкість цієї ініціативи. З одного боку, ЄПС продемонструвала привабливість європейської моделі для суспільств сусідніх країн, що виявилось у масштабній підтримці інтеграційного курсу з боку українців. З іншого було очевидно, що інструменти ЄС залишаються переважно «м'якими» і не враховують жорсткого геополітичного контексту, у якому перебувають східні партнери. Брак швидкої фінансової та політичної підтримки, невизначеність із перспективою членства, а також

небажання ЄС вступати у відкрите протистояння з Росією призвели до того, що українська влада змогла відмовитися від угоди без відчутних короткострокових санкцій.

Критики в Європі зазначали, що ЄС переоцінив власну «м'яку силу» і недооцінив масштаб протидії Москви. У свою чергу, прихильники євроінтеграції в Україні наголошували на необхідності більш чітких і рішучих кроків з боку Брюсселя, зокрема щодо надання фінансових гарантій і політичних сигналів про можливість майбутнього членства. Саме після цього саміту в ЄС розпочалися дискусії про необхідність «оновлення» ЄПС, зміцнення її безпекового та геополітичного виміру, що згодом знайшло відображення в перегляді політики у 2015 році.

Для Молдови підсумки саміту були позитивними, оскільки вона змогла закріпити свій європейський курс. Кишинів розглядав Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі як стратегічний інструмент модернізації та відриву від російської сфери впливу. Парафування угоди у Вільнюсі стало символом досягнення для уряду, який активно працював над євроінтеграційним порядком денним. Водночас слід зазначити, що внутрішньополітична ситуація в Молдові залишалася нестабільною: конфлікт у Придністров'ї та вплив проросійських сил створювали ризики для послідовності інтеграційного курсу.

Грузія також сприйняла Вільнюський саміт як значну перемогу. Парафування угоди про асоціацію стало підтвердженням, що після війни 2008 року країна змогла відновити довіру ЄС і залишалася пріоритетним партнером у регіоні. Для грузинського суспільства це стало сигналом, що європейська перспектива можлива, а інтеграційний процес є не лише декларацією, а й практичним напрямом зовнішньої політики. Разом з тим, присутність російських військ на території Абхазії та Південної Осетії чітко демонструвала обмеженість інструментів ЄПС: ЄС не міг гарантувати

безпеку країні, яка перебувала під постійним тиском Москви. Вільнюський саміт став своєрідним вододілом для Східного партнерства. Він показав привабливість європейської інтеграційної моделі для суспільств Молдови, Грузії та України, але водночас засвідчив слабкість ЄС у протидії зовнішньому тиску Росії, що стало очевидним на прикладі України та Вірменії. Різні траєкторії держав-учасниць після саміту підтвердили, що Європейська політика сусідства не є універсальним інструментом, здатним однаково ефективно діяти у всіх країнах регіону.

Відносно успішним прикладом можна вважати діяльність спецпредставника з питань придністровського врегулювання. Серед ефективних інструментів варто виокремити місії у сфері спільної політики безпеки та оборони ЄС. Йдеться про моніторингові, дорадчі та цивільні місії, які спрямовані на посилення безпеки, запобігання ескалації конфліктів та підтримку реформ у сфері правопорядку. Консультативні місії, як-от Місія ЄС з прикордонної допомоги Україні та Молдові (EUBAM), Консультативна місія з реформування цивільного сектору безпеки в Україні (EUAM) або завершена місія з питань верховенства права в Грузії, також спрямовані на підтримку структурних змін у сферах, дотичних до безпеки та правосуддя. (Миронова, 2021, с.16-29)

Після оновлення інституційної системи ЄС у 2019 році, що відбулося внаслідок виборів до Європейського парламенту та призначення нового складу Європейської Комісії, активізувалося обговорення нової ролі Європейського Союзу – від регіонального гравця до глобального. У цьому контексті дедалі частіше порушувались питання стратегічної автономії, безпекових підходів та «мови сили». Це вплинуло й на адаптацію регіональної політики ЄС, зокрема на посилення її безпекового та стабілізаційного виміру. У колах експертів ширилися ідеї щодо сек'юритизації Східного партнерства, включаючи можливість створення окремої безпекової платформи в межах ініціативи, з акцентом на ключових

партнерах – Україні, Грузії та Молдові. (Миронова, 2021, с.16-29) У 2020 році в спільному документі Європейської Комісії та Високого представника ЄС «Східне партнерство після 2020 року» було окреслено п'ять головних пріоритетів, одним з яких стало «партнерство, що захищає», тобто спрямоване на розвиток стійких інституцій, верховенства права та гарантування безпеки.

Для глибшого розуміння ефективності інструментів Європейської політики сусідства доцільно звернутися до конкретних прикладів їх застосування. У цьому контексті метод кейс-стаді дозволяє проаналізувати, як саме ЄС втілює свої цілі на практиці, зокрема у таких країнах, як Україна. Український випадок є показовим з огляду на складність безпекової ситуації, тривалий збройний конфлікт та активне залучення ЄС через спеціальні місії, дипломатичні ініціативи та фінансову підтримку. Слід проаналізувати діяльність таких місій, як EUBAM, що почала свою роботу ще у 2005 році в контексті врегулювання Придністровського конфлікту за ініціативи президентів України та Молдови, та спеціальних місій, що були ініційовані в наслідок агресії Росії проти України: EUAM та EUMAM.

Одним із значних досягнень у відносинах між Україною та ЄС є плідна співпраця з питань управління кордонами та митницею. Місія ЄС з надання допомоги кордонам, ймовірно, є одним із найефективніших інструментів реформ у сфері управління кордонами. Однак це дорога ініціатива, яка продемонструвала здатність ЄС швидко та ефективно організовувати великі місії. Важливо також зазначити, що необхідна політична воля мала бути попередньо сформована як в Україні, так і в сусідніх країнах, щоб дозволити проведення операцій на їхніх територіях (Брусиловська, 2019, с.3). Діалог між Україною та ЄС у сфері управління митницею вступив у нову фазу після невдалої спроби створити спільні контрольні пункти на території України. Пізніше митний діалог зосередився на відновленні спільних контрольних пунктів, зокрема в прикордонних регіонах, що постраждали від внутрішніх

конфліктів. Ініціативи, такі як прикордонний моніторинг транскордонного руху, які були започатковані у 2005 році, стали значним кроком у створенні нових механізмів контролю.

Запуск місії EUBAM стали першим прикладом успішної багатосторонньої співпраці під егідою ЄС. Незважаючи на чинні угоди та створення спільних демаркаційних комісій, все ще існували труднощі у встановленні ефективних процесів комунікації та управління на кордоні. Однак ця ініціатива значно покращила співпрацю та довіру між митними та прикордонними органами України та ЄС. EUBAM, яка не має виконавчих повноважень, здійснює моніторинг кордону та може вимагати додаткові перевірки на основі інформації від компетентних органів. Водночас, присутність ЄС у регіоні підвищила обізнаність про ситуацію та забезпечила ефективніші політичні рекомендації. Місія також активно працює над заходами боротьби з корупцією, встановлюючи високі стандарти та управлінські практики. (Брусиловська, 2019, с.4)

Перший рік роботи місії показав позитивні результати у вирішенні питань нелегальної міграції, контрабанди та іншої злочинної діяльності. Однак, кілька сфер потребують покращення, зокрема, співпраця в прикордонних районах, забезпечення безперешкодного доступу до портових територій та вдосконалення процедур вибіркового контролю. Одним з головних завдань є адаптація митних правил до європейських стандартів та підвищення ефективності роботи прикордонних служб. (Брусиловська, 2019, с.4) Загалом, місія EUBAM відіграла ключову роль у модернізації прикордонних органів України, забезпеченні кращої співпраці та обміну досвідом у митному контролі, що дозволило Україні ефективніше впроваджувати європейські стандарти у цій сфері.

Консультативна місія ЄС відіграла вирішальну роль у зміцненні інституцій безпеки та управління України, зосереджуючись на секторі

цивільної безпеки. Невдовзі після анексії Криму Росією, EUAM була розроблена для підтримки переходу України до європейських стандартів управління, прав людини та верховенства права. Її мандат тісно узгоджений зі Спільною політикою безпеки та оборони ЄС, яка наголошує на використанні м'якої сили для сприяння сталим реформам (Annual Progress Report on Civilian Security Sector Reform in Ukraine, 2022) Головною метою місії є надання стратегічних консультацій, навчання та розбудови інституційного потенціалу з акцентом на забезпеченні довгострокової стабільності та стійкості в апараті безпеки України.

Робота EUAM відіграла ключову роль у розробці рамок для реформи цивільної безпеки, співпраці з українською владою та вдосконаленні законодавчого середовища країни. Місія контролювала затвердження 27 ключових стратегічних документів та сприяла прийняттю 59 законодавчих актів, спрямованих на покращення правоохоронної діяльності та цивільної безпеки. Зокрема, участь EUAM відіграла важливу роль у прийнятті Закону України про національну безпеку у 2018 році та Національної стратегії у сфері прав людини у 2021 році, що стало важливим етапом у досягненні Україною стандартів ЄС.

Присутність EUAM в Україні набуває дедалі більшого символічного значення, демонструючи зобов'язання ЄС підтримувати стійкість України. Місія підтримувала правоохоронні органи в управлінні потоками біженців та гуманітарною допомогою, а також допомагала у розслідуванні та переслідуванні міжнародних злочинів. Її робота зі сприяння правосуддю та забезпечення підзвітності зміцнила довіру до управління Україною в очах як внутрішньої, так і міжнародної аудиторії. (Annual Progress Report on Civilian Security Sector Reform in Ukraine, 2022) Триваюча криза біженців, спричинена війною, та прагнення України вступити до ЄС вплинула на адаптацію ролі EUAM відповідно до нових викликів. Зокрема, мандати були значно розширені, пріоритети зміщені, і вони перейшли до більш гнучких

форматів співпраці з українськими партнерами. Консультативна місія Європейського Союзу, яка раніше зосереджувалася на реформуванні сектору цивільної безпеки України та просуванні верховенства права, швидко переорієнтувалася на кризову підтримку. (Annual Progress Report on Civilian Security Sector Reform in Ukraine, 2022) Після початку бойових дій частину персоналу місії було евакуйовано до Польщі, проте EUAM продовжувала дистанційні операції, надаючи консультації з питань кризового менеджменту, громадської безпеки та документування воєнних злочинів. Пізніше місія створила нові офіси в західних регіонах України для підтримки польової присутності.

EUMAM є гарним прикладом європейського оборонного потенціалу та бажання держав-членів Європейського Союзу запропонувати єдину підтримку Україні у протистоянні агресору. Ця місія фінансується Європейським фондом миру, який був створений у березні 2021 року для фінансування всіх дій Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС з метою запобігання конфліктам, збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки та стабільності. (Романюк, 2023, с.37) Через цей Фонд ЄС може фінансувати дії, спрямовані на зміцнення можливостей країн, що не входять до ЄС, регіональних та міжнародних організацій, пов'язаних з військовими та оборонними питаннями. Політична угода передбачає, що EUMAM Ukraine навчатиме велику кількість особового складу Збройних Сил України для виконання різних військових функцій за межами України.

У місії беруть участь двадцять чотири держави-члени ЄС, а також кілька країн-партнерів, таких як Норвегія, яка надала фінансування для навчальних матеріалів та військової техніки. Навчальна програма EUMAM охоплює широкий спектр напрямків: індивідуальну та колективну підготовку, спеціалізовані курси з медичної допомоги на полі бою, розмінування, логістики, зв'язку, обслуговування військової техніки, командування підрозділами та проведення сучасних тактичних операцій. До

початку 2023 року понад 10 000 українських військовослужбовців завершили навчання в рамках EUMAM. (Романюк, 2023, с.38) Навчальні програми постійно оновлюються, щоб відображати зміни на полі бою та потреби Збройних Сил України, що постійно розвиваються, забезпечуючи гнучкість та оперативну ефективність.

Місія Європейського Союзу з військової допомоги Україні стала прямою відповіддю на нагальні військові потреби України (EU Military Assistance Mission in Ukraine: A Comprehensive Approach to Military Training, 2022). На відміну від попередніх місій, мандат EUMAM включає пряму військову підготовку за межами України, зокрема у Польщі та Німеччині. Спеціалізована підготовка охоплює такі сфери, як бойова тактика, розмінування, медична допомога та інші критично важливі навички, необхідні у воєнних умовах. Це знаменує собою значне розширення участі ЄС у зміцненні безпеки України. Крім того, Європейський Союз створив Центр підтримки ЄС з питань внутрішньої безпеки та управління кордонами в Молдові та Україні для координації негайної матеріальної допомоги правоохоронним органам України. Через цей центр Україна отримала захисне спорядження, транспортні засоби, обладнання для розмінування та інші важливі інструменти для забезпечення безпеки цивільного населення під час війни.

Ключовою особливістю адаптації місій ЄС в Україні було поєднання короткострокової кризової підтримки з продовженням довгострокових цілей, спрямованих на реформування сектору безпеки України відповідно до європейських стандартів. Незважаючи на надзвичайну ситуацію, місії не відмовилися від свого стратегічного бачення, яке має вирішальне значення для забезпечення сталої післявоєнної безпеки. Однак цей процес адаптації супроводжувався кількома викликами: обмеженнями на пересування в зонах бойових дій, труднощами зі збором достовірної інформації та необхідністю інтеграції гуманітарної, військової та правової підтримки в єдину стратегію

допомоги. У відповідь на ці виклики ЄС постійно оновлював оперативні плани місій та збільшував розподіл ресурсів на їхню діяльність.

Такий досвід в Україні водночас продемонстрував обмеження інструментів ЄС у сфері безпекової та антикризової політики. Саме тому доцільно простежити, як подібні підходи Європейського Союзу реалізовувалися в інших регіонах сусідства, зокрема на Півдні. Для дослідження кейсами обрано Лівію, Сирію та Туніс, оскільки саме ці країни найяскравіше відображають еволюцію політики ЄС у контексті Арабської весни і її наслідків, демонструючи різні моделі реагування Союзу, від гуманітарної підтримки до обмеженої дипломатичної участі у врегулюванні конфліктів.

Показовим прикладом таких викликів є загострення конфлікту в Лівії, яке стало важливим випробуванням для Європейської політики сусідства, адже продемонструвало обмеженість її інструментів у ситуаціях інтенсивного насильства та розпаду державних інституцій. Цей кейс ілюструє, як ЄС намагається діяти в регіоні, де поєднуються геополітичні інтереси, міграційні виклики, питання безпеки та гуманітарна криза. Після падіння режиму Муаммара Каддафі в 2011 році Лівія занурилась у тривалий період політичної нестабільності, конфліктів між збройними угрупованнями та змагання за владу між конкуруючими урядами.

Після початку конфлікту у 2011 році ЄС призупинив офіційне співробітництво в рамках ЄПС, але водночас активізував підтримку лівійського громадянського суспільства та гуманітарні зусилля. ЄС надав суттєву гуманітарну допомогу через механізм ЕЧНО (Департамент Європейської Комісії з цивільного захисту та гуманітарної допомоги) фінансуючи проекти, спрямовані на охорону здоров'я, постачання продовольства, захист внутрішньо переміщених осіб, а також підтримку системи освіти. (Кеніг, 2017, р.20) Одним із основних стратегічних

інструментів стала Стратегія ЄС щодо Лівії, ухвалена у 2016 році, яка поєднувала політичну підтримку Уряду національної згоди (GNA), сприяння національному діалогу, підтримку безпеки, економічного відновлення, міграційного контролю та боротьби з тероризмом. Зокрема, ЄС активно долучився до реалізації Ініціативи стабілізації Лівії (EUBAM Libya), яка спрямована на розбудову потенціалу прикордонної служби та правоохоронних органів.

Крім того, з 2015 року ЄС реалізує операцію EUNAVFOR MED Operation Sophia, яка початково була спрямована на боротьбу з контрабандистами, що займалися незаконним перевезенням мігрантів через Середземне море, але також мала компонент тренування лівійської берегової охорони. Проте діяльність ЄС у Лівії неодноразово піддавалася критиці. З одного боку, ЄС звинувачували у надмірній концентрації на контролі міграції, на шкоду глибшому політичному залученню в урегулювання конфлікту. З іншого критика стосувалась підтримки лівійської берегової охорони, яка, за повідомленнями правозахисних організацій, порушувала права мігрантів, утримуючи їх у нелюдських умовах. (Loschi., Raineri & Strazzari, 2018, p.6) Крім того, спроби ЄС грати політичну роль були обмеженими через відсутність єдності серед держав-членів щодо підтримки тих чи інших сторін конфлікту, зокрема Франція та Італія мали різні підходи до взаємодії з лівійськими акторами.

Відтак, хоча ЄС за допомогою ЄПС і мобілізував широкий спектр інструментів для підтримки стабілізації Лівії – від гуманітарної допомоги до сприяння безпеці та державному будівництву, його політична роль у врегулюванні конфлікту залишалася обмеженою. Невирішеність конфлікту та продовження боротьби за владу між різними фракціями вказують на те, що інструменти ЄПС, хоча й важливі, не стали вирішальним чинником у врегулюванні лівійської кризи.

Після подій Арабської весни Туніс став одним із небагатьох прикладів більш-менш мирного переходу до демократії, що викликало великий інтерес та підтримку з боку Європейського Союзу. ЄПС у цьому контексті стала важливим інструментом для стабілізації ситуації в країні, особливо у політичному та соціально-економічному вимірах. ЄС активно підтримував демократичні процеси, проведення виборів, формування нового конституційного порядку та розвиток громадянського суспільства. Одним із ключових документів стало підписання у 2012 році Пріоритетів партнерства (Partnership Priorities), які визначили основні напрями співпраці між ЄС та Тунісом.

Допомога надавалася як через двосторонні програми, так і через інструменти регіонального характеру. У рамках Європейського інструменту сусідства (ENI) Туніс отримувал значну фінансову підтримку: ЄС виділяв кошти на реформування судової системи, підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток освіти та боротьбу з безробіттям серед молоді. Також ЄС фінансував програми з розширення прав жінок, посилення незалежності ЗМІ та підтримки децентралізації. (Fontana, 2015, p.31-32)

Окрема увага приділялася безпековим викликам, зокрема тероризму та радикалізації. Після терактів 2015 року у Тунісі ЄС посилив безпекову співпрацю, запропонувавши додаткову фінансову допомогу та експертну підтримку в реформуванні сектору безпеки. Одночасно з цим, ЄС просував ідею всеохоплюючого підходу до безпеки, що передбачав не лише боротьбу з наслідками, а й усунення першопричин радикалізації шляхом соціальних програм, освіти та підтримки молоді. У рамках ЄПС Туніс був включений до пілотної ініціативи «Комплексний підхід до безпеки та розвитку», що стало прецедентом для регіону.

Незважаючи на зусилля ЄС, Туніс стикався з низкою викликів: політична поляризація, соціально-економічна нестабільність, слабкість

державних інституцій та зростаюче розчарування населення реформами. Частина критиків вказує, що підхід ЄС залишався надто технократичним і часто не враховував місцевих контекстів. Крім того, європейські очікування щодо швидкого переходу до ефективного врядування не завжди збігалися з реаліями Тунісу. (Fontana, 2015, р.30-31) У деяких випадках фінансова допомога розподілялася неефективно або не досягала найвразливіших верств населення. Однак попри критику, кейс Тунісу лишається одним із найбільш послідовних прикладів застосування ЄПС у сфері підтримки демократичного переходу, ілюструючи як потенціал, так і обмеження цієї політики у контексті постконфліктних трансформацій.

Важливим напрямом зовнішньої політики ЄС залишається взаємодія з найближчими нестабільними регіонами, зокрема з Близьким Сходом. ЄС розглядає Близький Схід як один із пріоритетних напрямів своєї зовнішньої політики, що пояснюється як історичною взаємопов'язаністю, так і значними політичними, економічними та безпековими інтересами в регіоні. Через близькість кордонів Європа особливо чутлива до загроз, що виникають на Близькому Сході серед яких неконтрольована міграція, релігійний радикалізм і ризики поширення зброї масового знищення. Це визначає постійний інтерес ЄС до підтримки стабільності та безпеки в цьому регіоні.

Коли у березні 2011 року в Сирії розпочалася громадянська війна, ЄС, беручи до уваги негативний досвід інтервенції у Лівії, вирішив не застосовувати військові заходи. Замість цього був обраний шлях політичного й економічного тиску: Євросоюз визнав режим Башара Асада нелегітимним і запровадив низку санкцій. У квітні 2011 року ЄС відкликав пропозицію щодо укладення угоди про асоціацію з Сирією та ухвалив масштабний пакет обмежувальних заходів:

1. санкції проти урядових структур (зокрема припинення фінансування та технічної допомоги з боку Європейського інвестиційного банку);
2. персональні санкції для посадовців, причетних до репресій (заморожування активів, заборона в'їзду до країн ЄС);
3. ембарго на постачання зброї та техніки, що може використовуватися проти цивільного населення;
4. обмеження у сфері енергетики, включаючи заборону імпорту сирійської нафти;
5. торговельні обмеження на окремі категорії товарів.

Санкційна стратегія ЄС не змогла зупинити ескалацію насильства чи стимулювати політичні зміни в Сирії, залишаючись малоефективною в цілому. Крім того, запроваджені обмеження не перешкодили сирійській владі використати хімічну зброю проти мирного населення у 2013 році. Однією з причин цього було те, що Європейський Союз залишався серед небагатьох гравців (разом з Австралією та Канадою), які запровадили санкції проти режиму Асада без узгодження дій з ООН чи іншими ключовими міжнародними учасниками. (Захарченко, 2019, с.109) На додачу, активна підтримка режиму з боку Росії та Ірану зокрема, поставки озброєння та відкриті ринки для сирійського експорту фактично зводила нанівець вплив європейських санкцій.

Політика санкцій Європейського Союзу викликала жорстку критику як з боку європейських, так і міжнародних експертів. За їхніми оцінками, такі заходи виявилися не лише неефективними, а й негативно вплинули на становище мирного населення Сирії та завдали шкоди інтересам самого ЄС. Відмовившись від переговорів із сирійською владою і покладаючись виключно на санкції, Європа фактично дистанціювалася від процесу врегулювання конфлікту. Це спричинило гуманітарну кризу, проявом якої

стали проблеми з біженцями та зростання екстремістських настроїв. Головним недоліком було відсутність у ЄС цілісної і узгодженої стратегії щодо сирійської кризи.

У червні 2013 року Європейський Союз вперше офіційно затвердив комплексний план дій, який отримав назву «На шляху до всеохоплюючого підходу ЄС до сирійської кризи». Цей документ визначив пріоритети ЄС у врегулюванні сирійського конфлікту. Серед основних цілей: сприяння політичному діалогу для остаточного розв'язання конфлікту, стримування його поширення на сусідні держави, а також подолання гуманітарних наслідків війни. (Захарченко, 2019, с.110) Особлива увага приділялася підтримці цивільного населення, а також пом'якшенню впливу конфлікту на європейську безпеку. Для реалізації цих завдань планувалося продовжувати санкційний тиск, боротися з вербуванням іноземних бойовиків (зокрема з Європи) і посилювати співпрацю з третіми країнами та недержавними структурами.

Попри офіційну підтримку Європейським Союзом Женевського переговорного процесу, зокрема Женевського комюніке 2012 року, та інших ініціатив ООН, реальна роль ЄС у політико-дипломатичному врегулюванні сирійського конфлікту виявилася досить обмеженою. Євросоюз активно долучився до роботи Міжнародної групи підтримки Сирії, однак не виступав як головний або самостійний учасник переговорів. Натомість він діяв у тісній координації з іншими ключовими міжнародними організаціями і країнами, зокрема Організацією Об'єднаних Націй, Лігою Арабських Держав, Сполученими Штатами Америки, а також регіональними гравцями, такими як Туреччина та Саудівська Аравія.

Відсутність власної провідної позиції пояснюється рядом факторів, зокрема обмеженими політичними ресурсами, різними підходами держав-членів ЄС щодо Сирії, а також складністю регіональної ситуації. Внаслідок

цього ЄС був змушений грати радше роль підтримки, ніж ініціатора, що значною мірою обмежило його вплив на перебіг переговорного процесу та політичного врегулювання конфлікту. (Захарченко, 2019, с.110) Загалом, хоч Європейський Союз і виявився важливим партнером у дипломатичних зусиллях, його роль залишалась допоміжною в порівнянні з іншими потужними міжнародними та регіональними акторами, що вели активні переговори щодо майбутнього Сирії.

Поширення впливу «Ісламської Держави» (ІД) з червня 2014 року та початок активного військового втручання Росії в сирійський конфлікт у вересні 2015-го значно ускладнили політичну ситуацію в регіоні і суттєво звузили простір для зовнішньополітичних дій Європейського Союзу. У лютому 2015 року ЄС представив новий комплексний документ – «Елементи регіональної стратегії ЄС для Сирії та Іраку, а також загрози ДАІШ». Цей документ окреслював стратегію Євросоюзу щодо протидії загрозам, пов'язаним із «Ісламською Державою» та іншими терористичними організаціями, з метою забезпечення стабільності на регіональному й міжнародному рівнях.

В основу стратегії було покладено довгострокову підтримку політичних реформ, соціально-економічного розвитку та примирення між етнорелігійними групами. Щодо ситуації в Сирії, це означало підтримку поміркованих опозиційних сил та інших представників громадянського суспільства. При цьому наголошувалося, що ЄС не має наміру відігравати провідну роль у політичному процесі, а натомість буде сприяти зусиллям Організації Об'єднаних Націй. (Захарченко, 2019, с.111) Також у документі чітко зазначалося, що режим Асада не може бути партнером у боротьбі проти «Ісламської Держави».

Пізніше Європейський Союз започаткував широкий комплекс заходів із підтримки Глобальної коаліції у боротьбі з «Ісламською Державою» за

допомогою невійськових інструментів. Зокрема, ЄС став учасником чотирьох ключових робочих груп коаліції, які займаються протидією іноземним терористам, боротьбою з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, комунікаційними стратегіями та питаннями стабілізації регіону.

Водночас, Євросоюзу не вдалося виробити єдину позицію щодо військової участі у протистоянні ІД. Було ухвалене рішення, що кожна країна-член визначає власний формат участі, виходячи зі своїх національних пріоритетів. Як наслідок, п'ять держав – Франція, Великобританія, Бельгія, Данія та Нідерланди брали участь у повітряних операціях проти «Ісламської Держави» в Іраку, але лише дві з них, Франція та Великобританія, здійснювали подібні удари в Сирії.

Однією з найбільш результативних сфер діяльності Європейського Союзу у контексті сирійського конфлікту є надання гуманітарної допомоги. Особливу увагу приділено проблемі біженців, яка, поряд із загрозою тероризму, стала однією з ключових викликів для безпеки Європи. Від початку громадянської війни в Сирії у 2011 році ЄС разом із державами-членами мобілізував понад 10,8 мільярда євро на підтримку сирійських біженців та постраждалих у сусідніх країнах, що робить Євросоюз найбільшим фінансовим донором у цьому напрямі. (Захарченко, 2019, с.111)

Основним механізмом фінансування став створений у 2014 році «Регіональний трастовий фонд ЄС у відповідь на кризу в Сирії», відомий також як «Фонд Мадад». Цей фонд забезпечує підтримку біженцям у Туреччині, Йорданії, Лівані та Іраку, сприяючи охороні здоров'я, освіті, економічному розвитку та створенню робочих місць як для місцевого населення, так і для біженців. Особлива увага приділяється вразливим групам, зокрема жінкам та молоді.

Отже, для кращого розуміння практичного виміру ЄПС доцільно узагальнити приклади застосування її інструментів, що дозволяє побачити

різноманітність підходів ЄС від політико-дипломатичних до безпекових і економічних (Таб. 1).

Таблиця 1. Основні інструменти ЄПС для врегулювання міжнародних конфліктів у країнах Східного партнерства та Середземномор'я

Інструмент ЄПС	Як використовується	Приклади
Угоди про асоціацію та DCFTA	Поглиблення інтеграції, стимулювання реформ, посилення стабільності	Україна–ЄС, Грузія–ЄС, Молдова–ЄС
Місії CSDP (спостережні, моніторингові, дорадчі)	Контроль за ситуацією у зонах конфлікту, підтримка місцевих інституцій	EUBAM Ukraine–Moldova, EUMM Georgia
Фінансова допомога (ENI, NDICI – Global Europe)	Фінансування реформ, запобігання конфліктам через розвиток	NDICI для Східного партнерства, Південного сусідства
Регіональні ініціативи та формати співпраці	Розвиток діалогу між країнами, врегулювання спірних питань	Східне партнерство, Чорноморська синергія, Союз для Середземномор'я (UfM)
Міграційні пакти та угоди про реадмісію	Зменшення напруги через міграційні кризи, запобігання новим конфліктам	Плани дій з Тунісом, Ліваном
Підтримка громадянського суспільства та демократизації	Залучення суспільства, посилення стійкості до конфліктів	EaP Civil Society Forum, EURONEST

Дипломатичні інструменти (посередництво, санкції, діалог)	Тиск на сторони конфліктів, підтримка мирних переговорів	Санкції проти РФ, дипломатичний діалог у рамках Мінського процесу
Гуманітарна допомога та стабілізаційні фонди	Пом'якшення наслідків конфліктів, відновлення стабільності	Допомога Україні після 2022, підтримка біженців у Середземномор'ї

Джерело: авторська розробка

З огляду на перелічені механізми, можна зробити кілька узагальнюючих висновків щодо ефективності інструментів Європейської політики сусідства у врегулюванні міжнародних конфліктів. Найбільш дієвими виявилися ті інструменти, які поєднують швидкість реагування з високим рівнем координації з міжнародними партнерами це, зокрема, цільові трастові фонди та персональні санкції. У свою чергу, стратегічні рамкові документи, такі як угоди про асоціацію чи регіональні стратегії розвитку, створюють довгострокову інституційну основу співпраці, однак не завжди здатні оперативно реагувати на кризові ситуації.

Військові та цивільні місії в межах CSDP демонструють амбіції ЄС як безпекового актора, проте їхня реалізація гальмується через тривалі переговори між державами-членами та складну процедуру ухвалення рішень. Санкції, особливо персональні, мають сильний політичний і символічний ефект, але для досягнення реального впливу потребують узгодженості з іншими глобальними гравцями. Водночас існують інструменти, які виявилися малоефективними або так і не були реалізовані. Наприклад, регіональні трастові фонди для Південного Кавказу залишаються нефункціональними через політичні суперечності та складнощі з розподілом ресурсів. Аналогічно, конфліктні панелі експертів, що мали здійснювати незалежний моніторинг за участі громадянського

суспільства, не були реалізовані через нестачу фінансування та небажання окремих урядів допустити зовнішній контроль.

Відповідно, Європейська політика сусідства залишається ключовим інструментом зовнішньої політики ЄС, спрямованим на формування стабільного, безпечного та демократичного оточення на його кордонах. Її багаторівнева структура поєднання політико-дипломатичних, економічних, фінансових і безпекових інструментів дозволяє адаптувати підходи до потреб конкретних країн і конфліктних ситуацій. Приклад України свідчить про те, що за наявності політичної волі з боку держави-партнера та активної участі ЄС, інструменти ЄПС здатні сприяти інституційним реформам, укріпленню безпеки та адаптації до європейських стандартів.

Водночас ефективність політики має свої межі, зумовлені як внутрішніми викликами партнерських країн, так і зовнішніми загрозами, зокрема агресивною політикою Росії. Це засвідчує потребу в подальшій еволюції ЄПС від переважно м'якої сили до більш збалансованої та стратегічної моделі, що включає безпековий компонент та здатність швидко реагувати на кризи. Надалі успішність Європейської політики сусідства залежатиме від здатності ЄС забезпечувати послідовну політичну підтримку, зміцнювати інституційну спроможність країн-партнерів і реагувати на динаміку безпекового середовища у своєму сусідстві.

ВИСНОВКИ

У підсумку, проведене дослідження дало змогу здійснити цілісний аналіз ролі та ефективності Європейської політики сусідства у врегулюванні міжнародних конфліктів, розкрити особливості її практичної реалізації у східному та південному вимірах, а також переосмислити вплив ЄС як глобального актора у сфері безпеки. Обрання неоліберального підходу як теоретичної основи дослідження дозволило розглядати Європейський Союз не лише як економічну інтеграційну спільноту, а як інституціонального актора, що прагне забезпечити стабільність у сусідніх регіонах через політичну взаємозалежність, розвиток партнерства та підтримку демократичних реформ. Такий підхід дав змогу виявити, що головним інструментом впливу ЄС у сфері врегулювання конфліктів є не військова сила, а поєднання дипломатичних, економічних і нормативних механізмів, спрямованих на зміцнення безпеки через співпрацю, а не конфронтацію.

Серед основних механізмів ЄПС доцільно виокремити угоди про асоціацію, плани дій, програми технічної допомоги, місії CSDP, які забезпечують структурну стабілізацію, проте не завжди мають безпосередній миротворчий ефект. Попри задекларовані цілі, ефективність Європейської політики сусідства як інструменту врегулювання конфліктів залишається обмеженою. Її механізми частіше сприяють створенню умов для довгострокової стабілізації, ніж безпосередньому припиненню протистоянь. ЄС здебільшого уникає прямого залучення у конфліктні ситуації, віддаючи перевагу дипломатичним засобам, програмам технічної допомоги та реформам сектору безпеки. Такий підхід забезпечує поступовий позитивний вплив, проте не завжди дозволяє досягти реального політичного врегулювання або сталого миру. На ефективність ЄПС також

впливають відсутність єдності між державами-членами, надмірна інституційна складність ухвалення рішень та обмеженість ресурсів, що перешкоджають своєчасному реагуванню на динамічні конфліктні процеси.

Зіставлення східного та південного вимірів ЄПС продемонструвало відмінності у формах і ступені залучення ЄС, що визначаються як геополітичними чинниками, так і специфікою самих конфліктів. Щодо потенціалу ЄПС з врегулювання конфліктів у Східному партнерстві, можна констатувати, що ця політика відіграє переважно стабілізуючу роль, сприяючи демократичним реформам і розвитку інституцій, проте не забезпечує повного врегулювання конфліктів. Її вплив послаблюється геополітичною конкуренцією з Росією та внутрішніми обмеженнями країн-партнерів. Ефективність політики у південному вимірі залишається вибірковою. ЄС досягає певних результатів у Тунісі, однак у Лівії та Сирії його інструменти виявилися малодієвими через відсутність єдиної стратегії, політичних важелів і вплив сторонніх акторів.

Згідно з отриманими результатами дослідження можна підтвердити правдивість початково сформульованих гіпотез. По-перше, Європейська політика сусідства справді сприяє політичній стабільності в сусідніх регіонах через підтримку демократичного врядування, розвиток ліберальних інститутів і запровадження механізмів належного управління. Водночас слід наголосити, що цей вплив має переважно опосередкований і довгостроковий характер. ЄПС не забезпечує швидких або системних результатів у сфері врегулювання конфліктів, а її ефективність часто обмежується консультативним і технічним рівнем. У більшості випадків вона виконує стабілізуючу функцію, створюючи передумови для політичного діалогу, але не завжди спроможна досягти реального політичного врегулювання чи запобігти ескалації криз.

Водночас друга гіпотеза також знаходить своє підтвердження: зростання геополітичної конкуренції між ЄС і Російською Федерацією призводить до протилежного ефекту – підвищення напруженості, політичної поляризації та виникнення зон нестабільності в окремих країнах Східного партнерства. Цей подвійний характер ЄПС свідчить про те, що її стабілізуючий потенціал нерозривно пов'язаний із зовнішнім контекстом, у якому діє Європейський Союз, і тому ефективність політики залежить не лише від її інструментів, а й від готовності партнерів і зовнішніх акторів сприймати її нормативний вплив.

З огляду на складність і багатовимірність досліджуваної проблематики, подальша наукова робота у цьому напрямі потребуватиме детальнішого вивчення сприйняття Європейського Союзу як актора врегулювання конфліктів з боку інших учасників міжнародних відносин, насамперед країн-партнерів ЄПС, а також глобальних гравців, із якими ЄС перебуває у стані геополітичної та нормативної конкуренції. Аналіз зовнішнього бачення ефективності Європейського Союзу дозволить розширити оцінку результативності ЄПС, зробивши її більш збалансованою та незалежною від внутрішньоєвропейського дискурсу. Такий підхід може стати підґрунтям для подальших досліджень щодо формування іміджу ЄС як миротворчої сили та реального впливу його політики сусідства на безпекову архітектуру суміжних регіонів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Брусиловська, О. І. (2019). Особливості Європейського Союзу як міжнародного актора: сучасний науковий дискурс. *Перспективи розвитку політики ЄС: Глобальні та регіональні виміри*. 7-19.
- Грицяк, І. А. (2024). Східна політика Європейського Союзу та його правові акти щодо війни росії проти України. *Координати публічного управління*. 196-214.
- Захарченко, А. М. (2019). Політика ЄС щодо Сирії після 2011 р. *Перспективи розвитку політики ЄС: Глобальні та регіональні виміри*, 107.
- Ільницька, У. (2014). Східне партнерство як вимір європейської політики сусідства та діалоговий рівень співробітництва України з ЄС. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*, (26), 113-120.
- Максименко, І. В. (2016). Європейський Союз та врегулювання конфліктів: досвід та уроки для України. *Міжнародні відносини*. Серія "Політичні науки", №11. Взято з:
https://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/164
- Максименко, І. В. (2018). Врегулювання криз та конфліктів як інструмент безпекового співробітництва ЄС та України. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*, 23(2 (31)), 53-68.
- Миронова, М. (2021). Підходи ЄС щодо врегулювання конфліктів: Наслідки для країн Східного Партнерства. *Європейські історичні студії: науковий журнал*, № 20. 16-29.
- Романюк, Н. І. (2023). Місія EUMAM як новий формат співпраці України з ЄС. *Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки*, 37.
- Сидорук, Т. В. (2010). Європейська політика сусідства як інструмент посилення безпеки на кордонах ЄС. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*.
- Сидорук, Т. В. (2010). Європейська політика сусідства і процеси реформування у країнах Східної Європи. *Політичний менеджмент*, 4, 160-170.

- Сидорук, М. В. (2013). Перспективи змін механізмів підтримки транскордонного співробітництва в рамках Європейської політики сусідства впродовж 2014-2020 рр. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 399-406.
- Скрипник, О. М. (2022). Участь Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів на території країн Східного партнерства. *Південний архів (історичні науки)*. 27-34.
- Цирфа, Ю. (2013). Орієнтир-Вільнюс. Європейський час спливає... *Віче*, (21), 6-8.
- Цирфа, Ю. (2013). ЄС+ Україна Угода про асоціацію... Саміт Східного партнерства й подальша кооперація. *Віче*. 7-11.
- Balfour, R. (2016). Securing the EU's neighbourhood: from stabilisation to resilience. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*.
- Bicchi, F., & Gillespie, R. (2019). The European Union and the Mediterranean: Re-evaluating the Barcelona Process. *London: Routledge*.
- Brusylovska, O. (2019). Cross-Border Cooperation of The Eu With Ukraine. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/331674882_CROSS-BORDER_COOPERATION_OF_THE_EU_WITH_UKRAINE
- Brusylovska, O., Erdoğan, S., & Irrera, D. (2024). Multidimensional regionalism in the Mediterranean: Actors and challenges. *Astrop rint*.
- Cameron, F., & Rosa, B. (2006). The European Neighbourhood Policy as a conflict prevention tool. *EPC Issue Paper*, 47, 31.
- Chulitskaya, T., Mazepus, H., Ramasheuskaya, I., & Toshkov, D. (2017). Science policies and international cooperation in the Eastern neighbourhood of the European Union: An overview. *EU-STRAT Working Paper*. 16-31.
- Council of the European Union. (2014). EULEX Kosovo – Strengthening the rule of law. Brussels. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0124>
- Council of the European Union. (2020). EU military operation in Bosnia and Herzegovina (EUFOR ALTHEA). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004E0570>
- Council of the European Union. (2022). Council Decision (CFSP) 2022/1968 of 17 October 2022 on a European Union Military Assistance Mission (EUMAM) in support of Ukraine. *Official Journal of the European Union*, L 270/85.
- Doyle, M. W. (1986). Liberalism and world politics. *American political science review*, 80(4).

- EU Advisory Mission Ukraine. (2023). Annual Progress Report on Civilian Security Sector Reform in Ukraine – 2022. Kyiv.
- European Commission. (2004). European Neighbourhood Policy: Strategy Paper. Retrieved from: https://www.cvce.eu/content/publication/2005/2/4/1577bf20-ecac-4980-ad81-10ab6440bcd/f/publishable_en.pdf
- European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2011). A new response to a changing neighbourhood (JOIN(2011) 303 final). Brussels.
- European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2015). Review of the European Neighbourhood Policy (JOIN(2015) 50 final). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015JC0050>
- European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2020). Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all.
- European Commission. (2018). European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR): *Annual Report 2018*. Retrieved from: https://enlargement.ec.europa.eu/document/c9498763-4f9c-4d94-97a2-07fbaca89367_en?filename=eidhr_multinational_indicative_programme_2018-2020.pdf
- European Commission. (2018). European Instrument for Democracy and Human Rights: Multiannual Indicative Programme (2018–2020).
- European Commission. (2021). Strengthening the EU's contribution to rules-based multilateralism (COM(2021) 3 final). Brussels. Retrieved from: https://commission.europa.eu/publications/communication-strengthening-eus-contribution-rules-based-multilateralism_en
- European External Action Service. (2017). The EU Global Strategy – Year 1: A year of shared vision, common action. Brussels. Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu/eu-global-strategy/eu-global-strategy-%E2%80%93-year-1_en
- Fontana, I. P. (2015). The implementation of the European Neighbourhood Policy in Tunisia and Morocco: When domestic actors matter. *IMT Institute for Advanced Studies, Lucca*. 30-80
- Harasimowicz, A. (2007). European Neighbourhood Policy, 2004-2006: the growing need for a strategy. *The European Neighbourhood Policy: A Framework for Modernisation*, 81-95.
- Kamov, G. (2006). EU's role in conflict resolution: the case of the eastern enlargement and neighbourhood policy areas. *Nice: IEHEI*.

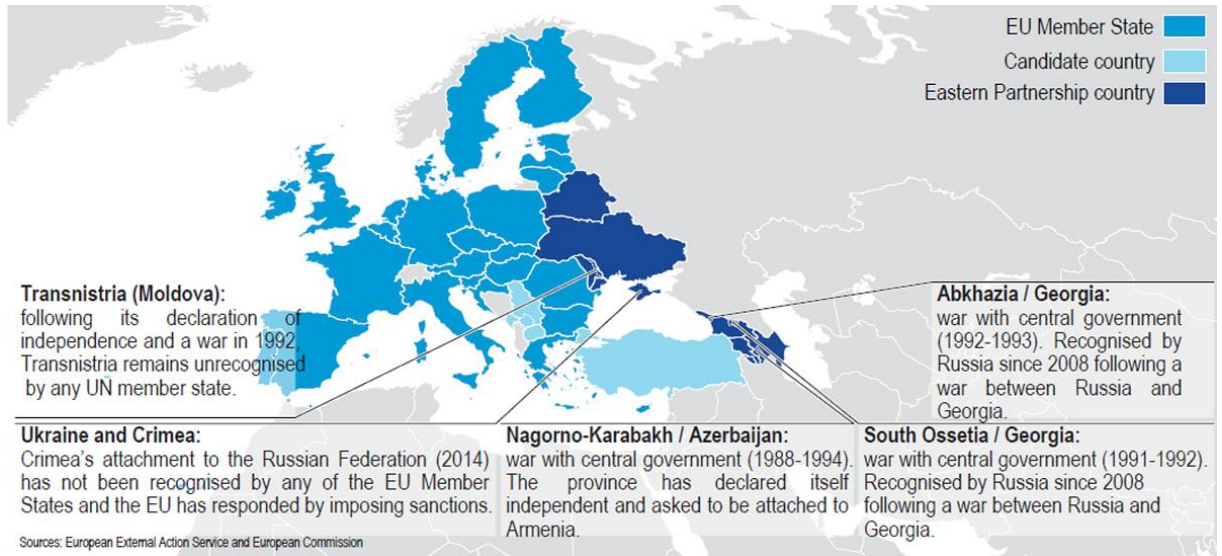
- Keohane, R. O. (2005). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Koenig, N. (2017). The EU and the Libyan crisis: In quest of coherence? *SWP Comments*, 20. *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*.
- Loschi, C., Raineri, L., & Strazzari, F. (2018). The implementation of EU crisis response in Libya: Bridging theory and practice. *EUNPACK*. 4-24.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258.
- Nye, J. S. (2004). Soft power. *Foreign Policy*, No. 80, Twentieth Anniversary.
- Nye, J. S., & Keohane, R. (2008). Transnational relations and world politics: An introduction. *The Transnational Studies Reader*.
- Perchoc, P. (2015). The European Neighbourhood Policy (In-depth Analysis). *European Parliamentary Research Service (EPRS), Members' Research Service*.
- Raube, K., Wouters, J., Bicchi, F., deMan, P., Fiott, D., Helly & Simao, L. (2015). Supporting European security and defence with existing EU measures and procedures.
- Ruggie, J. G. (2002). *Constructing the world polity: Essays on international institutionalisation*. Routledge.
- Russett, B. (1994). *Grasping the democratic peace: Principles for a post-Cold War world*. Princeton University Press.
- Schumacher, T., Marchetti, A., & Demmelhuber, T. (2018). *The Routledge handbook on the European neighbourhood policy*. London: Routledge.
- Tyushka, A., Schumacher, T., Badarin, E., de Waal, T., & Gubalova, V. (2023). Case study analysis of conflicts and crises in the EU's neighbourhoods. *Working Paper Series* No. 29.
- Wallace, H. S., Pollack, M. A., & Young, A. R. (2025). *Policy-making in the European Union*. Oxford University Press.
- Whitman, R. G., & Wolff, S. (2012). *European Neighbourhood Policy in Perspective: Context, Implementation and Impact*. London: Palgrave Macmillan.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ДАІШ – «Ісламська держава Іраку та Леванту»
ЄЗПК – Європейський зовнішньополітичний курс
ЄПС – Європейська політика сусідства
ІД – «Ісламська держава»
СПБО – Спільна політика безпеки та оборони
ТКВ – теорія комплексної взаємозалежності

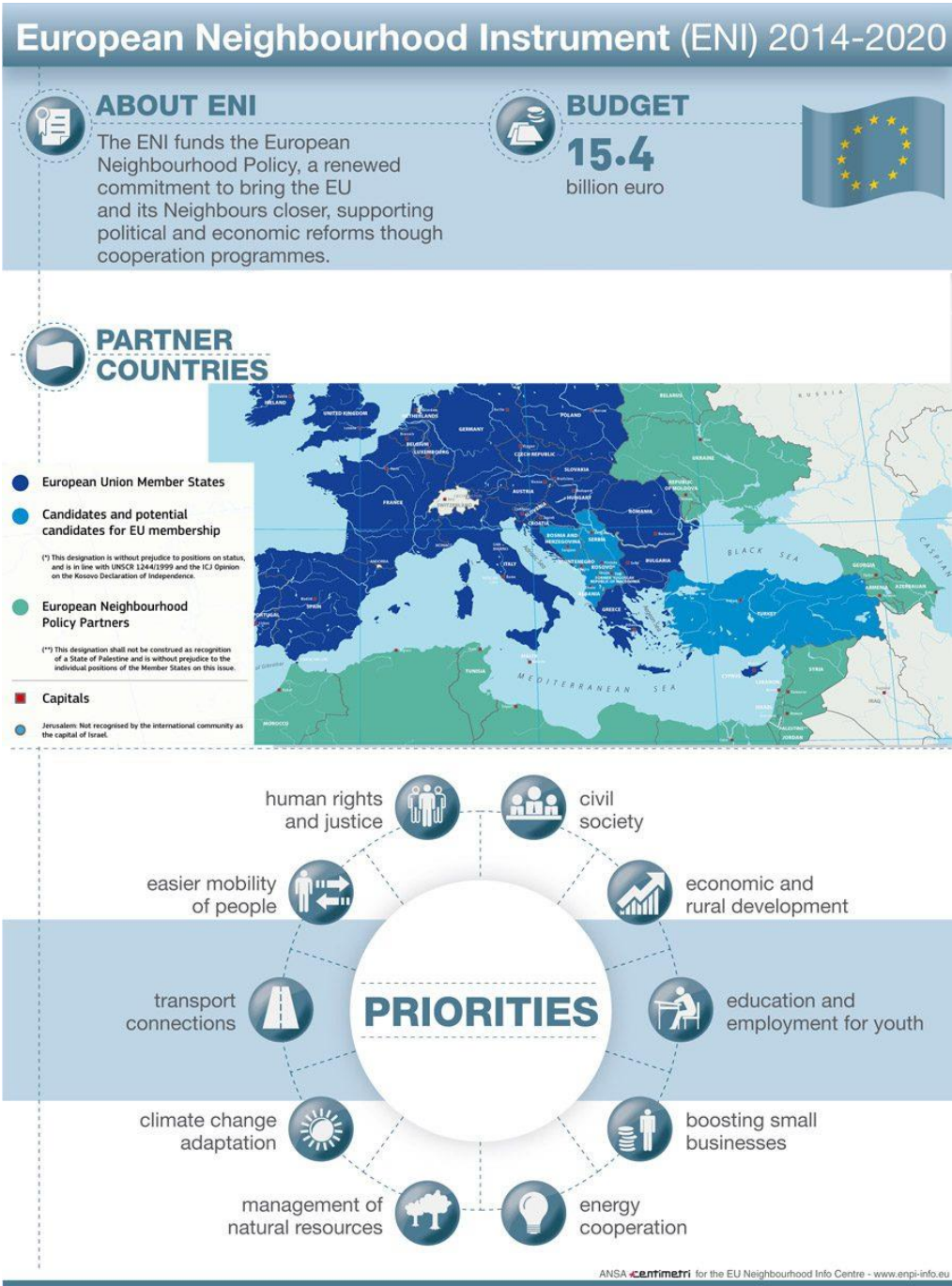
ALTHEA – EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina
CSDP – Common Security and Defence Policy
ECFR – European Council on Foreign Relations
EEAS – European External Action Service
EIDHR – European Instrument for Democracy and Human Rights
ENI – European Neighbourhood Instrument
EUAM – European Union Advisory Mission
EUBAM – European Union Border Assistance Mission
EULEX – European Union Rule of Law Mission in Kosovo
EUMAM – European Union Military Assistance Mission
EUSR – European Union Special Representative
ECHO – European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations
GNA – Government of National Accord
MFA – Ministry of Foreign Affairs

Додаток 1. Східне партнерство та конфлікти у східному регіоні ЄС

Джерело: EEAS and European Commission. Diagram by DG EPRS.

Додаток 2. Європейський інструмент сусідства 2014-2020.

Джерело: *EU Neighbours South. The European Neighbourhood Instrument*

